

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

61% av marknaden, 27% av de disciplinära
åtgärderna från Revisorsnämnden

- De stora revisionsbyråerna är att föredra!

Magisteruppsats i företagsekonomi
Externredovisning, avancerad nivå – VT 11

Handledare:

Inga-Lill Johansson

Författare:

Ulrika Enlund

Josefin Hanö

Sammanfattning

Examensarbete i företagsekonomi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
Magisteruppsats, VT 11 i externredovisning, avancerad nivå.

Författare: Ulrika Enlund & Josefin Hanö

Handledare: Inga-Lill Johansson

Titel: *60% av marknaden, 27% av de disciplinära åtgärderna från Revisorsnämnden - De stora revisionsbyråerna är att föredra!*

Bakgrund och problem: Under 2000-talet har revisionsyrket varit ifrågasatt från många håll. Diskussionerna har berört dels revisorernas möjligheter till etiskt resonemang, dels deras oberoende i sin yrkesutövning. I Sverige har den senaste kritiken berört Revisorsnämnden, där de större revisionsbyråerna är överrepresenterade som ledamöter, vilket skulle leda till en snedfördelning i de disciplinära åtgärderna som nämnden utdelar. Kritiken berör orättvisor i både fördelningen mellan de större byråerna, samt gentemot mindre byråer över lag.

Frågeställning och syfte: Hur ser fördelningen av disciplinära åtgärder ut mellan olika större revisionsbyråer samt i förhållande till de mindre revisionsbyråerna? Vad kan denna fördelning bero på? Syftet är att kartlägga denna fördelning, samt att diskutera eventuella bakomliggande faktorer till utfallet.

Avgränsningar: Uppsatsen berör de disciplinära åtgärder som Revisorsnämnden utdelat under 2005-2010. Andra rättsliga åtgärder som kan drabba revisorer och revisionsbyråer är inte med i sammanställningen. Dessutom ligger fokus på byråtillhörighet och påföljd och vi har valt att inte lägga någon större vikt vid orsaken till anmälan då detta berörs i flera andra studier.

Metod: En sammanställning av alla anmälningar som inkommit till Revisorsnämnden under 2005-2010 har gjorts, med fördelning efter påföljd, byråtillhörighet samt tidsperspektiv. Vi har valt ut de sju största byråerna på marknaden som jämförts dels mot varandra, dels mot alla mindre byråer sammantaget.

Resultat och slutsatser: De mindre byråerna har endast cirka 40% av revisionsmarknaden, dock förekommer de i 63% av anmälningarna till Revisorsnämnden och de erhåller hela 73% av de disciplinära påföljderna. Det råder även skillnader i de påföljder som stora och små byråer erhåller. En orsak till resultatet kan ha sin grund i den interna granskningen, då det finns större möjligheter att upptäcka fel i tid vid större byråer med fler anställda. En annan möjlig förklaring skulle kunna vara skillnader i etiskt resonemang beroende på byråtillhörighet. Alternativt att det finns skillnader i kompetens.

Förslag till fortsatta studier: En studie som djupare undersöker de anledningar som ligger till grund för resultatet vore intressant. Dels att undersöka olika kategorier av byråers interna kontrollsystem, dels att undersöka olika etiska perspektiv i byråernas handlande.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Problemdiskussion	6
1.3 Frågeställning och syfte	6
2. Metod	7
2.1 Ämnesvalet	7
2.2 Ansats	7
2.3 Databesamling	7
2.3.1 Primär och sekundärdata	7
2.3.2 Anledning till anmälan	8
2.3.3 Tidsfaktorn	8
2.3.4 Avgränsningar	8
2.4 Empiriskt urval	8
2.4.1 Marknadsandelar i revisionsbranschen	9
2.5 Uppsatsens kvalitet	10
2.6 Källkritik	10
3. Referensram	12
3.1 Regelverk för revisorer	12
3.1.1 Revisorslagen	12
3.1.2 Revisionslagen	13
3.1.3 Revisionsstandard Sverige (RS)	13
3.1.4 EU:s 8:e direktiv	14
3.2 Organisationer som granskar revisorer	15
3.2.1 Revisorsnämnden	15
3.2.2 Far	16
3.3 Förtroende	16
3.3.1 Förtroende för revisionsbranschen	17
3.4 Institutionell teori	18
3.4.1 Institutioner	18
3.4.2 Förändring	19
3.4.3 Informella institutioner	19
3.4.4 Formella restriktioner	19
3.4.5 Förtroendetriangeln	20
4. Empiri	21
4.1 Hur konkurrensen ser ut på den svenska revisionsmarknaden	21
4.2 Varning (198 stycken)	22
4.3 Erinran (98 stycken)	23
4.4 Upphävande (46 stycken)	24
4.5 Ingen åtgärd (471 stycken)	25
4.6 Fall då hela byråer erhållit åtgärd	26
4.7 Sammanfattning	27
5. Analys	29
5.1 Regelverken	29
5.2 Disciplinära åtgärder	30
5.3 Marknadsandelar	30
5.4 Trender	32
5.5 Förtroende för RN	34
6. Slutsats	36
7. Källförteckning	38

1. Inledning

Inledningsvis avser vi att skapa en förståelse för det problemområde som uppsatsen behandlar. En kort bakgrundsbeskrivning ges om revisionsbranschen där grundläggande begrepp och historik förklaras. Även en kortare beskrivning av den mediala debatten tas upp och kapitlet mynnar ut i en problemformulering.

1.1 Bakgrund

I inledningen av 2000-talet så drabbades framför allt USA av flertalet företagsskandaler, främst inom energi- och telecombranschen såsom Enron, Tyco och WorldCom. Problemen bestod i insiderhandel och bokföringsbrott som gav felaktiga siffror och förskönade resultat. Effekterna av detta blev att investerat kapital från både ägare och anställda gick om intet, vilket i sin tur ledde till att förtroendet för företagsledningarna och de revisorer som hade i uppdrag att granska dem, sjönk drastiskt.¹ För revisionsfirman Arthur Andersen som var involverad i både Enron och WorldCom slutade detta katastrofalt. Dels hade de godkänt de kreativa lösningarna i redovisningen och dessutom anklagades de för att ha förstört dokument vilket förhindrade rättsvisan. Förutom de här affärerna visade de sig att byråerna tog ut extremt höga arvoden från sina klienter. Det kunde kosta flera hundra tusen dollar att erhålla några kopior och manualer från dem. I början av 2000-talet var Arthur Andersen en av "the big five" inom revisionsbranschen. Nu finns det endast fyra*.² Totalt finns det idag 119 registrerade revisionsbyråer och 4 090 godkända eller auktoriserade revisorer i Sverige (siffrorna visar läget 2011-05-02)³. Dock råder det obalans i marknadsfördelningen då "the big four" dominerar⁴.

Till följd av de olika företagsskandalerna infördes en hel del lagförändringar runt om i världen. I USA togs Sarbanes-Oxley act (SOX) fram⁵, EU omarbetade sitt 8:e direktiv⁶ och nationella bolagskoder (i Sverige kallad: Svensk kod för bolagsstyrning⁷) arbetades fram. Syftet var att förbättra etiken hos revisorer och återställa förtroendet för revisionsbranschen.

I Sverige är det Revisorsnämnden (RN) som blivit utsedd till att övervaka att de olika normerna för revision efterlevs, samt att ha ansvar för de sanktioner som är nödvändiga vid regelbrott.⁸ Det är en statlig instans som består av dels heltidsanställda specialister med bakgrund inom både juridik och revision, dels aktiva tjänstemän från näringslivet som tjänar som rådgivare. Arbetet består av fyra delar:

- Löpande kvalitetskontroll
- Disciplinärenden
- Systematisk och uppsökande verksamhet (SUT)
- Förhandsbesked

1 Giroux (2008)

* "The big four" består idag av PwC, Ernst & Young, KPMG och Deloitte

2 Toffler (2003)

3 www.revisorsnamnden.se a)

4 ECON-rapport 2007-097

5 Orin (2008)

6 Europaparlamentets och Rådets direktiv 2006/43/EG

7 Svensk kod för bolagsstyrning (2010)

8 Revisorslag 2001:883

RN har vid SUT-arbetet tagit hjälp av Far (tidigare känt som FAR SRS⁹), en branschorganisation för revisorer och ekonomiska rådgivare.¹⁰

På sistone har det uppkommit diskussioner i media angående RN:s oberoende. En diskussion berör ojämnheten i de åtgärder som vidtas när revisorer/byråer har begått fel. Svenska Dagbladet (SvD) har hävdade att det under de senaste fem åren endast vart två revisorer vid "the big four" fått auktorisationen indragen, medan 21 revisorer vid de mindre byråerna erhållit samma åtgärd. Detta menar Peter Strömberg, RN:s direktör, inte är så konstigt eftersom de interna kontrollsystemen är så pass mycket bättre hos de stora byråerna. Därför begår de även färre fel. SvD diskuterar även om det inte kan påverka att de fyra största byråerna är överrepresenterade i RN. Många av tillsynsmännen har bakgrund från de byråerna och de revisorer som sitter i disciplinnämnden är representanter från Ernst & Young och PwC. Dessutom är mycket av den uppsökande granskningsverksamheten outsourcad till Far där åtta av fjorton styrelseledamöter (inklusive ordföranden) härstammar från de fyra största byråerna. Detta beror på att det i stadgarna förklaras att styrelsen ska spegla branschens sammansättning i stort. Det är dock inte offentligt vilka som sitter i Far:s disciplinnämnd och det gäller även för vilka som utför Far:s granskningar.¹¹

Dessutom har Sveriges Television (SVT) granskat RN:s disciplinärenden sedan 2007 och kom fram till att nämnden ofta bortser från enstaka tjänstemäns åsikter och hellre dömer till mildare straff. Av de ca 300 ärendena som inkom under perioden så ledde endast 14 av dem till indragen auktorisation. De anser att för dem som är anställda som revisorer hos någon av de fyra stora byråerna så är risken för indragen auktorisation i stort sett obefintlig. Detta kan tyckas märkligt då det är de stora byråerna som är inblandade i de största företagsskandalerna, exempelvis Ernst & Young hade ansvaret för revisionen i Skandiaaffären, PwC i Carnegie och senast var det KPMG som reviderade HQ Bank då de föll.¹²

Detta har även finansmarknadsministern Peter Norman uppmärksammat vilket ledde till att han med kort varsel sammankallade ordförandena för de fyra stora revisionsbyråerna för ett möte tillsammans med Finansinspektionen (FI) under november 2010. Anledningen var just den starka kritiken i medierna. Under mötet diskuterades revisionsbranschen och dess problematik och deltagarna var överens om behovet av att stärka förtroendet för branschen. Mötet avslutades med en överenskommelse om att revisorerna skulle återkomma med konkreta förslag på hur förtroendet kunde förbättras.¹³ Inför uppföljningsmötet i början av februari 2011 nåddes Peter Norman av ett uppföljningsbrev som de fyra stora revisionsbolagsordförandena, samt Far:s generalsekreterare skrivit under. Brevet innehöll uttalanden om att revisorernas kommunikation med FI skall förbättras och att revisorer för finansiella bolag skall roteras med jämna mellanrum. Det nämns att förtroendet för branschen säkert skulle öka om RN skötte all granskning av revision i finansiella bolag. I övrigt ställs inga konkreta förslag upp i brevet utan den svenska revisionen framhålls som utan generella kvalitetsbrister. Att Finansinspektionen under 2010 anmält revisorer i

9 www.far.se a)

10 www.revisorsnamnden.se b)

11 Bursell & Neurath (2010) a)

12 Rognerud & Christensson (2010)

13 Bursell & Neurath (2010) b)

finansiella bolag vid sju tillfällen, tonas ned med argumenten att det anses mycket få anmälningar och att det rört sig endast om mindre finansiella bolag.¹⁴

Den mediala kritiken har RN besvarat i ett pressmeddelande där Peter Strömberg uttalar sig angående det faktum att "the big four" skulle komma för lätt undan på grund av att de är välrepresenterade i RN. Inledningsvis välkomnar han en granskning av nämndens arbete och menar på att det inte förekommer några oegentligheter i deras arbete. Anledningen till att det till störst del är revisorer från de stora byråerna som arbetar för RN är att det krävs spetskompetens i granskningarna, och de bäst lämpade då har arbetat vid de fyra stora. De har lång erfarenhet och hög kompetens rörande branschen. Han förklarar att de anställda i nämnden alla är statstjänstemän och därmed måste vara opartiska och korrekta. Att det i tillsynsnämnden sitter representanter från två av de stora byråerna betyder inte att "the big four" har något inflytande över disciplinärenden eftersom det totalt sitter nio ledamöter i nämnden, vilket gör det omöjligt att påverka besluten för egen vinning. Ledamöterna sitter med i nämnden tack vare den spetskompetens de besitter. Rörande den statistik som SVT lyft fram angående upphävda auktorisationer, anser Strömberg vara något missvisande då de inte tagit med siffrorna angående upphävande för godkänd revisor. Slutligen förklarar han att de stora har så mycket mer resurser att de interna kontrollsystemen därmed är bättre, vilket medför att deras lägsta kvalitetsnivå är högre än hos de små. Detta resulterar i att de stora inte får lika stor andel av åtgärderna. Den lagstadgade granskning som sker vart tredje år av byråer utför RN på egen hand med sin personal, medan de som kontrolleras vart sjätte år granskas av Far. Angående upplägget för de sistnämnda kontrollerna så samarbetar RN med Far och de gör även stickkontroller för att se att granskningarna håller tillräckligt hög nivå. Summeringen av Strömbergs svar blir att han anser att RN uppfyller sitt tilldelade uppdrag till fullo och att det överensstämmer med EU:s direktiv.¹⁵

1.2 Problemdiskussion

Inledningsvis kan vi konstatera att det råder stor obalans i revisionsbranschen. Det finns fyra stora aktörer som dominerar marknaden. Att dessa aktörer sedan är överrepresenterade i de organ som reglerar branschen kan leda till problem. Som vi sett har det uppstått diskussioner i media angående partiskhet och snedfördelning i sanktioner. Dock råder det meningsskiljaktigheter i om detta är en bra struktur eller inte och att det finns olika anledningar till varför granskningsverksamheten i Sverige är uppbyggd på detta vis. Dessutom fann vi delade meningar om hur läget faktiskt ser ut då RN och media inte är överens om statistiktolkningen. Detta ger utrymme för en opraktisk studie på universitetsnivå, där statistik och begrepp kan undersökas för att på så vis se vilka problem som faktiskt finns och vad de grundas i.

1.3 Frågeställning och syfte

Hur ser fördelningen av disciplinära åtgärder ut mellan olika större revisionsbyråer samt i förhållande till de mindre revisionsbyråerna? Vad kan denna fördelning bero på?

Syftet är att kartlägga denna fördelning, samt att diskutera eventuella bakomliggande faktorer till utfallet.

14 Bursell & Neurath (2010) c)

15 Strömberg (2010)

2. Metod

För att skapa förståelse för teori- och empiriavsnitten i uppsatsen följer nedan en förklaring till de val som gjorts under studien. På så vis önskar vi bygga upp en förståelse för de förutsättningar som låg till grund för vårt arbete.

Den största skillnaden mellan kvalitativ och kvantitativ forskning utgörs av var tyngdpunkten i forskningen ligger¹⁶. Beteckningarna syftar till hur informationen som insamlats bearbetats och analyserats¹⁷. För att uppfylla uppsatsens syfte bygger vår studie på en kvantitativ metod med hjälp av data som bearbetas genom statistiska analyser. Datan som insamlats består i totalt 813 disciplinärenden mellan åren 2005-2010.

2.1 Ämnesvalet

Då vi båda är intresserade av framtida arbete inom revisionsbranschen har vi nyligen avslutat en kurs inom externredovisning vid Handelshögskolan, Göteborgs Universitet. Under kursen väcktes intresset för frågor rörande etik hos både enskilda revisorer, byråer samt de institutioner som har till uppdrag att granska branschen. En professor presenterade den mediala diskussionen angående RN:s oberoende och opartiskhet vilket skapade en del frågor hos oss. Därmed var nyfikenheten född och vi började sälla bland de olika frågeställningarna som uppstod och började forska i vilket empiriskt material som gick att tillgå.

2.2 Ansats

För att beskriva hur teori och empiri förhåller sig till varandra används de två begreppen induktion och deduktion. Då en studie behandlar ett ämnesområde som inte i stor grad är förknippat med så många forskningsteorier, tyder det på en induktiv ansats.¹⁸ Inom företagsekonomi är induktiv forskning det vanligast förekommande.¹⁹ Vår utgångspunkt kommer vara att studera disciplinärenden rörande revisionsbyråer och revisorers arbete, kommer att utgöra vårt empiriska material. Det finns få tillämpbara teorier inom området att koppla vårt empiriska material till vilket ger oss en induktiv ansats i arbetet.

2.3 Datainsamling

2.3.1 Primär och sekundärdata

Vår problemformulering bygger på att vi sammanställer data om disciplinärenden rörande anmälda revisorer. Den empiriska datan inhämtades med hjälp av en medarbetare vid RN som sökte fram alla disciplinärenden som har beslutsår mellan 2005 och 2010. Vi erhöll alla disciplinärenden på listor fördelade efter typ av åtgärd. Informationen sammanställde vi i excelfiler utefter diarienummer, beslutsår, anmälare, anledning till anmälan och utfall. På så vis fick vi fram de siffror som vårt empiriska material senare baseras på. Även anmälningar som inkommit där utfallet resulterat i ingen åtgärd beaktas i studien, då vi anser att dessa

16 Bryman & Bell (2003)

17 Patel & Davidson (1994)

18 Bryman & Bell (2003)

19 Ghauri & Grønhaug (2005)

var nödvändiga för att få en bild av det totala antalet anmälningar som faktiskt görs under åren. Vi har i övrigt använt oss utav facklitteratur och vetenskapliga artiklar.

2.3.2 Anledning till anmälan

I hanteringen av den empiriska datan valde vi att göra en grov indelning med avseende på anledningen till anmälan. Syftet med detta var att se om det finns någon ojämlikhet i vad olika byråer blir anmälda för, och om detta skulle leda till olika påföljder. Dock finns det ett antal undersökningar som redan har kategoriserat olika anledningar till åtgärder, så vi har valt att inte lägga allt för stort fokus på detta²⁰. Vi har valt att kategorisera anledningarna till anmälan som:

- Ifrågasatt granskning
- Bristande rapportering
- Arvode
- Försummelse i egen verksamheten
- Oberoende
- Skatteverket (SKV) noterat brister, utan anmärkning i revision
- Underkänd vid kvalitetskontroll
- SUT
- Ej betald årsavgift
- Agerande

Detta var de stora grupperingarna vi fann, men det finns även mindre områden som vi inte placerade i en specifik kategori då de inte förekom lika frekvent som de andra. Detta var exempelvis medhjälp till bokföringsbrott, efterdaterad åtgärder, uttalanden och intyg som ifrågasatts, brott mot tystnadsplikt, avgång i förtid, uttag av ersättning till felaktig beskattning samt felaktig rådgivning.

2.3.3 Tidsfaktorn

Vi har utgått ifrån att det året som beslut om åtgärd fattades är det året som fallet är hänförligt till. Därmed sträcker sig tidsspannet för undersökningen från 2005 fram till 2010. I vissa fall har det fattats ett delbeslut tidigare än 2005, men det slutgiltiga beslutet fattades senare, därmed är även de fallen representerade i undersökningen.

2.3.4 Avgränsningar

Andra faktorer som skulle kunna vara intressanta att undersöka är exempelvis geografisk tillhörighet (landsbygd jämfört med storstad) eller kön som revisorn har, eller storlek på den berörda klienten. Detta skulle dock leda till ett för stort omfång i undersökningen, därför har vi valt att inte analysera sådana faktorer. Vi anser heller inte att de skulle bidra med något väsentligt utifrån valt syfte.

2.4 Empiriskt urval

Då vårt syfte är att genomföra en jämförande studie av stora och små revisionsbyråer frågade vi oss hur denna uppdelning skulle ske. "The big four", PwC, Ernst & Young, KPMG och Deloitte har en given plats hos de stora byråerna. Dock finns det även ett antal medelstora, växande byråer som vi var tvungna att ta ställning till. Vi fann en rapport gjord

20 Se exempelvis: Carrington, T. (2007) *Framing audit failure: four studies on audit quality discomfort*.

av ECON, på begäran av FAR SRS, som nämner även BDO, Grant Thornton och Mazars SET som stora aktörer inom revisionsbranschen.²¹ Efter en sökning på www.allabolag.se på revisionsbranschen, med filtrering på omsättning, fann vi också att dessa sju aktörer även ur denna synvinkel var störst. Alla sju befinner sig i spannet på en årlig omsättning från 50 000tkr upp till 499 000tkr (och över)²². Därefter är omsättningen så pass låg och antalet byråer ökar till 88 stycken. Därför har vi bestämt oss för att klassificera följande som stora byråer:

- PwC (Tidigare känt som Öhrlings PricewaterhouseCoopers²³)
- Ernst & Young
- KPMG
- Deloitte (Även känt som Deloitte Touche Tohmatsu Limited²⁴)
- Grant Thornton (Tidigare känt som Lindebergs Grant Thornton²⁵)
- BDO (Tidigare känt som BDO Nordic²⁶)
- Mazars SET (Tidigare känt som SET Revisionsbyrå²⁷)

Alla övriga byråer är under studien klassificerade som små.

Då det skett en del sammanslagningar och namnbyten inom revisionsbranschen under åren har vi utgått från dagens namn i vår studie. I vårt empiriska material har vi inte funnit några större byråer som sedan 2005 slagits samman, vilket kunde ha skapat problem för tolkningen.

2.4.1 Marknadsandelar i revisionsbranschen

Då vi skulle kartlägga revisionsbranschens marknadsandelar uppstod diverse problem. I de tidigare studier vi fann hade fördelningen baserats på omsättning och antal anställda. Dessutom fann vi en SOU från 2008 där de rangordnat byråerna efter antalet medlemmar i FAR SRS.

Byrå:	Omsättning: ²⁸ (Mkr)	Antal anställda: ²⁹	Medlemmar i FAR SRS ³⁰
PwC	4 176	3 402	20,8 %
Ernst & Young	2 700	1 814	14,1 %
KPMG	1 900	1 500	12,3 %
Deloitte	1 352	1 076	4,5 %
Grant Thornton	879	842	5,6 %
BDO	550	600	3,4 %
Mazars SET	315	188	2,4 %

21 ECON-rapport 2007-097

22 www.allabolag.se a) och b)

23 www.pwc.se

24 www.deloitte.se

25 www.grantthornton.se

26 www.bdo.se

27 www.mazars.se

28 Respektive byrås årsredovisning 2009/2010

29 Respektive byrås årsredovisning 2009/2010

30 SOU 2008:32 (Siffrorna gäller 2007)

Siffrorna för omsättning och antalet anställda var dock baserade på hela koncernerna, och då de inte endast ägnar sig åt revision tyckte vi att detta skulle kunna vara ett missvisande jämförelsetal i vår undersökning. I Far är uppskattningsvis 85% av revisorerna i Sverige representerade, och då siffrorna var något inaktuella ansåg vi inte heller att detta säkert gav en rättvisande bild av de önskade marknadsförhållandena. Därmed tittade vi på antalet kvalificerade (=auktoriserade och godkända) revisorer hos respektive byrå. Dessutom för RN statistik över det totala antalet kvalificerade revisorer i Sverige under 2010. Vid en jämförelse med omsättning, antal anställda och medlemmar i Far, ansåg vi att siffrorna av andelen kvalificerade revisorer vid respektive byrå gav mest rättvisande bild av marknadsfördelningen.

2.5 Uppsatsens kvalitet

Reliabilitet

Reliabilitet avser ett mätinstruments tillförlitlighet och förmåga att inte påverkas av slumpmässighet. Reliabiliteten kan anses öka genom användning av sekundärdata, då författaren har en mindre möjlighet att vinkla och påverka materialet för att nå en viss slutsats.³¹ Samtliga förekommande fall av disciplinärenden hos RN under tidsperioden 2005 till och med 2010 har beaktats i vår statistiska undersökning och inga fall under tidsperioden har gallrats bort. Vi har valt att datera varje disciplinärende efter vilket år det slutgiltiga beslutet rörande ärendet inkom.

Validitet

Validiteten beskriver huruvida undersökningen mäter vad som ämnas mätas. Information som är relevant för studiens syfte har hög validitet.³² Studien ämnar visa fördelning av disciplinärenden mellan stora och små revisionsbyråer samt visa fördelningen av disciplinärenden mellan de stora revisionsbyråerna. Datan denna studie bygger på har vi fått tag på genom RN och vi har valt att studera ärenden under sex år, för att kunna se fluktuationer över tid. Ingen gallring har skett av ärendena utan samtliga under den utvalda perioden har beaktats. Dessutom har vi konstruerat figurer i empiriavsnittet för att illustrera det utfall som undersökningen ledde fram till.

2.6 Källkritik

Vi har använt oss av facklitteratur, lagstiftning, tidsskrifter samt FAR komplett. I artiklar och böcker har vi i möjligaste mån försökt använda oss av den ursprungliga källan. I ytterst få fall har detta inte varit möjligt, vilket innebar att vi hänvisade till sekundärkällan istället. I de internetkällor vi använt oss av, exempelvis RN och Far, framgår det tydligt vem som står bakom informationen på hemsidan. De var användbara då de förmedlar information som speglar branschpraxis och lagstiftning.

31 Patel & Daidson (1994)

32 Ibid

I ett fåtal fall har det inte varit möjligt för oss att exakt se vad orsaken till anmälan vart, vilket ger en möjlig svaghet i våra uttalanden rörande andelar av anmälningsorsaker. Detta handlar dock endast om 1,7% av "ingen åtgärd" fallen. Dessutom finns det ett antal fall där det fattats ett beslut, som senare omprövats och ändrats till en annan sanktion. Då delbeslutet har varit verksamt under en period så att revisorn har haft exempelvis en varning tilldelad sig, tills dess att beslutet ändrats, har vi valt att visa även delbesluten i de empiriska siffrorna under det år beslutet föll. Vi tyckte att det blev mest rättvisande då revisorn erhållit flera åtgärder för en och samma anmälning. Det använda begreppet "totala anmälningar" innefattar därmed ibland flera åtgärder kopplade till en och samma anmälan. För fall som beslutades under 2010 ser vi en möjlighet till att förändringar på sikt skulle kunna uppkomma om fall skulle omprövas och ett annat utfall skulle falla ut.

3. Referensram

Inledningsvis förklaras de ramverk och granskningsorgan som reglerar och övervakar revisionsbranschen. Genom dessa utdelas olika disciplinära åtgärder till revisorer och revisionsbyråer då fel och misstag begåtts. Genom att förklara teorier angående institutioner samt förtroende, hoppas vi kunna bygga en förståelse att utgå ifrån då vi analyserar vilka möjliga faktorer som kan ligga till grund för fördelningen av disciplinära åtgärder mellan stora och små revisionsbyråer.

3.1 Regelverk för revisorer

Nedan följer en genomgång av olika regelverk och normer som revisorer i Sverige ska efterfölja. Vi har inte tagit alla regelverk som berör revisorers arbete, utan endast de vi anser relevanta för studien.

3.1.1 Revisorslagen

Denna lag ger inledningsvis RN behörighet att godkänna/auktorisera revisorer och förklarar att de också ska registrera alla revisorer i landet. Dessutom ska RN utöva tillsyn av revisorerna samt att de ansvarar för de disciplinåtgärder som krävs då lagar och regler inte efterföljs. Övergripande så ansvarar de för att god revisors- och redovisningsred efterföljs och utvecklas korrekt.³³

Revisorns skyldigheter

Inför varje revisionsuppdrag utses en ansvarig revisor. Denne måste vara behörig genom godkänd eller auktoriserad revisorsexamen. Denne person har då huvudansvaret under hela revisionen och är den som skriver under revisionsberättelsen och andra utlåtanden. Dessutom skall revisionen utföras i enlighet med god revisorsred. Andra skyldigheter som revisorn har är att denne inför ett uppdrag skall ta ställning till om opartiskhet, självständighet och objektivitet råder. I sådana fall detta inte råder, ska revisorn avsäga sig uppdraget för att det inte ska vara möjligt att ifrågasätta dennes arbete rörande dessa aspekter. I vissa fall då det står klart att revisorn kan utföra sitt arbete korrekt, även om det kan anses finnas risk för ovanstående är det dock möjligt att ansöka hos RN om ett undantag. Vidare har revisorn även tystnadsplikt gentemot sina klienter, då en revisor inte får föra vidare information som denne kommer över under sitt arbete. Revisorn får heller inte använda sig av information för egen vinning eller för att skada någon annan.³⁴

Granskning

Vart sjätte år ska en oberoende granskning av revisorer samt byråer ske. I de fall då revisorn/byrån har klienter som antingen är noterade eller utländska, ska granskningen ske vart tredje år. Denna kontroll ansvarar RN för. Syftet med kontrollen är att någon annan än revisorn eller, den byrå som revisorn arbetar för, utför en oberoende kontroll för att därmed säkerställa en bra kvalitet i revisorns arbete. Dessutom kan det vara ett stöd för det kvalitetsarbete som revisorn/byrån själv utför löpande, så att denne är medveten om brister och fördelar i den egna granskningen.³⁵ Kontrollanten skall utses av RN och de krav som lagen framställer är att personen som utför granskningen har den kompetens och utbildning

33 Revisorslag 2001:883

34 Ibid

35 Proposition 2008/09:135

som krävs. Det regleras dock att en revisor inte bör ha huvudansvaret i granskningen, men att de kan vara med som experter på området.³⁶

Kontrollen skall innefatta en granskning av:

- Hur väl revisionsstandarder och andra normer efterföljs.
- Hur byråen kontrollerar att opartiskhet och självständighet kontrolleras.
- Vilka resurser, och kvaliteten på dessa, som utnyttjats i revisionsuppdragen.
- Vilka ersättningar som utgått för uppdrag.
- Hur den interna kvalitetssäkringen är utformad.

Efter kontrollen skall en rapport framställas och överlämnas till RN. De skall i sin tur sammanställa och offentliggöra alla rapporter från de kontroller som utförts under året.³⁷

3.1.2 Revisionslagen

Denna lag är tillämplig för de företag som måste ha en revisor. Här regleras revisorns uppgifter gentemot företaget i större utsträckning än vad det görs i revisorslagen. Det förklaras att företaget utser revisorn och att denne endast är behörig då det inte förekommer någon risk för jäv, såsom när revisorn har del i det löpande bokföringsarbetet, är anställd i företaget eller har nära släkt där. Dessutom ska revisorn besitta rätt kompetens för att bli tilldelad uppdraget.³⁸

Revisorns uppgifter

Revisorn ska skapa en revisionsberättelse som anger om redovisningen är korrekt upprättad, vilka redovisningsnormer som har följts och om årsredovisningen ger en rättvisande bild av företaget. I de fall då detta inte är korrekt ska revisorn lämna en anmärkning i revisionsberättelsen, och även kommentera vad företagsledningen gjort för att åtgärda felen. När revisionsberättelsen är undertecknad ska den lämnas in till företagsledningen. Om revisorn finner något mindre fel som en tredje part inte behöver underrättas om, kan denne istället lämna en erinran till företagsledningen.³⁹

3.1.3 Revisionsstandard Sverige (RS)

God revisionssed är inte förklarad i svensk lag, men det hänvisas dock till den i flera lagrum. Lagstiftarnas syfte var att skapa ett ramverk för revision som sedan branschen och RN kan arbeta inom och utveckla så att en "god revisionssed" uppstår. Det finns en internationell revisorsorganisation, International Federation of Accountants (IFAC), som skapar standarder, International Standards of Auditing (ISA), vars syfte är att bidra med vägledning för god revisionssed. I Sverige har Far översatt och anpassat dessa standarder för svenska förhållanden och den svenska motsvarigheten till ISA är därmed RS.⁴⁰

I RS 200 förklaras syftet med en revision samt vilka generella principer som ska appliceras av revisorn. Målet med en revision är att skapa en revisionsberättelse som förklarar om årsredovisningen är upprättad i enlighet med de normer som finns och att den ger en rättvisande bild av företaget. För att detta ska göras på ett korrekt vis ska revisorn iaktta de

36 Proposition 2008/09:135 samt Revisorslag 2001:883

37 Förordning 1995:665

38 Revisionslag 1999:1079

39 Ibid

40 *Samlingsvolymen 2010, revision* (Förord RS)

etiska regler som är nödvändiga:⁴¹

- a) oberoende
- b) integritet
- c) objektivitet
- d) professionell kompetens och omsorg
- e) tystnadsplikt
- f) professionellt uppträdande
- g) god revisionssed⁴²

Vidare finns det standarder som behandlar hur själva revisionen ska gå till, det vill säga vad revisorn ska ta i beaktning i olika situationer. I dessa finns det hållpunkter om hur planering, riskbedömning och granskning av interna kontroller ska gå till. Om detta utförs korrekt leder det till att revisorn får en så rättvisande bild som möjligt av verksamheten och därmed har störst möjlighet till att upptäcka eventuella fel och brister i redovisningen. Dessa standarder är bland annat:⁴³

- RS 220 kvalitetskontroll inom revisionen
- RS 230 dokumentation
- RS 300 planering
- RS 320 väsentlighet vid revision
- RS 400 riskbedömning och internkontroll

Dessutom finns det standarder som förklarar hur rapporteringen till olika intressenter ska ske. Exempelvis kan det gälla vilken information som styrelse, VD och ägare ska erhålla. Har revisorn stött på något problem finns det i RS vägledning för vem som ska underrättas för att först försöka rätta till felet, och om det inte blir gjort ska andra intressenter meddelas om att problemet finns.⁴⁴ Då revisorns huvudsakliga uppgift är att ange en korrekt bild av företaget till intressenterna, eller snarare att instämma i att den bild som företaget visar är korrekt, är det av stor vikt att revisorn gör en grundlig undersökning och följer standardernas vägledning.⁴⁵

3.1.4 EU:s 8:e direktiv

I EU:s 4:e direktiv, som reglerar årsbokslut i vissa typer av bolag, och i det 7:e direktivet, som reglerar sammanställd redovisning, framgår det att redovisningen i företag ska granskas och revideras av en behörig, extern part. Villkoren för hur sådana parter ska bli behöriga, samt en harmonisering av revisionen i Europa, framställdes i det 8:e direktivet från EU. Syftet med detta direktiv är att kraven på revisioner och revisorer ska bli likartade i hela EU samt att det ska finnas en kvalitetssäkring i arbetet. Direktivet utarbetades tillsammans med revisorer inom unionen och togs i laga kraft 2006.⁴⁶ I direktivet framgår det även att medlemsstaterna ska följa de ISA:s som IFAC framställer, för att på så vis säkerställa en god revisionssed.⁴⁷

41 RS 200, mål och generella principer för en revision

42 RS 200, mål och generella principer för en revision, p. 4SE

43 *Samlingsvolymen 2010, revision*

44 RS 240, oegentligheter och fel

45 RS 200, mål och generella principer för en revision

46 Europaparlamentets och Rådets direktiv 2006/43/EG

47 *Samlingsvolymen 2010, revision (Förord RS)*

3.2 Organisationer som granskar revisorer

Alla revisorer är föremål för löpande kvalitetskontroll. RN har huvudansvaret för att revisorer kvalitetskontrolleras. Far utför på uppdrag av RN kontroll rörande de revisorer som är anslutna till denna organisation.

3.2.1 Revisorsnämnden

RN är statens myndighet för revisorsfrågor och de har två huvuduppgifter. Dels att se till att det finns kvalificerade revisorer samt att sköta tillsynen över dessa revisorer. Begreppet kvalificerade revisorer används ofta då man talar om alla gemensamt som utför revision. Revision utförs av godkända, auktoriserade revisorer eller av registrerade revisionsbolag. En av de viktigaste uppgifterna för RN:s arbete är att upprätthålla förtroendet för revisorers verksamhet och för auktorisationssystemet.⁴⁸ RN:s uppgifter är följande:

1. Pröva frågor om godkännande, auktorisation och registrering enligt denna lag.
2. Utöva tillsyn över revisionsverksamhet samt över revisorer och registrerade revisionsbolag
3. Pröva frågor om disciplinära och andra åtgärder mot revisorer och registrerade revisionsbolag, samt
4. Ansvara för att god revisorssed och god revisionsmed utvecklas på ett ändamålsenligt sätt.⁴⁹

Nämnden ska ingripa mot revisorer som bryter mot regler eller som av andra skäl inte bör utöva revisionsverksamhet eller som utför ett dåligt arbete eller riskerar sitt oberoende. RN:s tillsynsverksamhet består av fyra delar: SUT-verksamhet, löpande kvalitetskontroll, disciplinärenden och förhandsbesked. I RN finns det ett utredningssekretariat som förbereder ärenden vars utfall sedan beslutas av Tillsynsnämnden. I Tillsynsnämnden finns det 9 ledamöter som består av både jurister och personer med branschkunskaper inom revision. Ordföranden och vice ordföranden är båda jurister med bakgrund i domarämbeten. Av de övriga sju ledamöterna är två aktiva revisorer medan de andra har annan kunskap om branschen.⁵⁰

Normgivning

Det viktigaste verktyget RN har för att utveckla god revisionsmed och god revisorssed är de ställningstaganden som nämnden gör genom sina beslut om disciplinära åtgärder. RN utfärdar även formella föreskrifter och särskilda uttalanden för att utveckla de normer de kvalificerade revisorerna använder i sina revisionsuppdrag. Beslut om en disciplinär åtgärd och förhandsbesked fattas av en särskild nämnd. Denna tillsynsnämnd beslutar också om föreskrifter och ärenden av principiell betydelse. Alla andra beslut fattas av en myndighetschef. I stort sett alla beslut som tillsynsnämnden fattar kan överklagas till domstol.⁵¹

Tillsyn och åtgärder

RN:s tillsyn av de kvalificerade revisorerna utförs på flera sätt. Dels tar nämnden emot anmälningar som prövas. Anmälningarna inkommer oftast från klienter, konkursförvaltare

48 www.rn.se b)

49 Revisorslag 2001:883, 3§

50 *Samlingsvolymen 2010, revision* (Revisorsnämnden)

51 www.rn.se b)

eller myndigheter. Nämnden utför även en uppsökande verksamhet, SUT-verksamheten, där kvaliteten i utvalda revisorers verksamhet undersöks. Framkommer allvarligare brister vid undersökningen öppnas ett disciplinärende, för prövning om en disciplinär åtgärd ska vidtas. Urvalet av vilka revisionsbyråer och revisorer som ska granskas på detta sätt sker systematiskt och riskbaserat. Till större delen så är SUT- verksamheten riktad mot de större revisionsbolagen och då främst i fråga om revision av marknadsnoterade aktieföretag. Granskning kan även upptas genom information som förekommer i press, oavsett om anmälan inkommit. Oavsett hur granskningen startas kan RN meddela en så kallad disciplinär åtgärd, då nämnden funnit att revisorn åsidosatt sina skyldigheter. RN utfärdar ett 60-tal disciplinära åtgärder varje år.⁵² En disciplinär åtgärd kan ges i form av en varning, erinran eller ett upphävande* av godkännandet/ auktorisationen/ byråregistreringen. I de fall då revisorn har misskött sina arbetsuppgifter utdelas en varning. Har denne gjort grövre misstag i sitt arbete kan det istället leda till en erinran. Upphävning kan ske då omständigheterna är mycket allvarliga gällande försummelse i arbetet, eller om revisorn uppsåtligt har begått felet. Dessutom sanktioneras upphävning då revisorn inte betalar sin avgift i tid.⁵³

3.2.2 Far

Far är en branschorganisation för revisorer och rådgivare som bildades under 2006 genom en sammanslagning av Sveriges två revisorsföreningar FAR och Svenska Revisorsamfundet SRS. Syftet med organisationen är att utveckla revisions- och rådgivningsbranschen både nationellt och internationellt. Organisationen har ca 6500 medlemmar bestående av auktoriserade och godkända revisorer, auktoriserade redovisningskonsulter, skattekonsulter, rådgivare och andra specialister inom exempelvis hållbarhetsredovisning.⁵⁴

Far ger ut rekommendationer, bedriver utbildning och remissverksamhet. Organisationen bedriver även kontrollverksamhet över sina medlemmar och medlemsföretag. Genom kvalitetskontrollerna ska samhället kunna förlita sig på medlemmarnas arbete samtidigt som kontrollen stödjer medlemmarna i deras kvalitetsarbete. Kvalitetssäkring utgör branschens viktigaste medel för att garantera att medlemmarna håller en kvalitetsnivå i sitt arbete som uppfyller fastställda revisions- och redovisningsnormer och yrkesetiska regler. Kvalitetskontrollen bedrivs enligt kraven i EG-rekommendationen om kvalitetssäkring av lagstadgad revision i Europeiska unionen.

3.3 Förtroende

Förtroendekommissionen har fastslagit att förtroende mellan aktörer i samhället till stor del består av socialt kapital (till skillnad mot realkapital och humankapital) och baseras på de förväntningar som olika aktörer har på varandra. Det är problematiskt att räkna ut värdet av förtroende, men man kan anta att de merkostnader som uppstår till följd av bristande förtroende tros uppgå till ett tiotal procent av bruttonationalprodukten. Därför är det av stor vikt att utreda förtroendet och se över vad som kan göras för att stärka det.⁵⁵

52 www.rn.se b)

* Åtgärden upphävd auktorisation/ godkännande/ registrering benämns hädan efter som "upphävande" och syftar då till något av de tre alternativen.

53 Revisorslag 2001:883

54 www.far.se a)

55 SOU 2004:47

Under inledningen av 2000-talet sjönk förtroendet för svenska storbolag kraftigt. Det har återhämtat sig en del nu trots att det sjönk en del igen runt 2009 till följd av den ekonomiska krisen. Härav tillsattes år 2002 en statlig utredning i Sverige, Förtroendekommissionen. Syftet var dels att utreda hur stort förtroendegapet mellan allmänhet och näringslivet var, dels att skapa förutsättningar för att åter stärka förtroendet. Några av de anledningar man fann till att förtroendet var skadat var bristande integritet och intressekonflikter. Dessutom bidrog den felaktiga ekonomiska informationen, oftast beroende av ekonomiska brott, med sin beskärda del. Det som Förtroendekommissionen kom fram till var att förtroende är något som måste byggas upp mellan aktörerna, staten kan endast förbättra förutsättningarna för att detta ska lyckas. Genom att förbättra regelverken, ge ökad befogenhet till granskningsorgan och öka resurserna för sådant arbete kan staten bidra. Sedan är det upp till näringslivet att utnyttja detta på bästa sätt för att bygga upp förtroendet igen.⁵⁶

3.3.1 Förtroende för revisionsbranschen

De stora företagsskandalerna är en stor anledning till att förtroendet för revisionsbranschen har sjunkit. Förtroendegapet som skapats innebär en risk då klienterna kan tappa tilltron till revisorers kompetens, etik och integritet. Om förtroendet för revisorer sjunker mycket går syftet med en revision förlorat och byråernas status försvinner. Det finns ingen enkel lösning på detta problem. Olika institutioner såsom staten, universitet och övervakningsorgan spelar in. Att få mer utstakade regler att följa, samt att effekterna av att bryta dem är väl synliga, bidrar till en förbättring i revisorernas agerande. Institutionerna kan lägga grunden för etiskt tänkande, men i slutänden är det upp till individen att handla på ett korrekt vis. För att minska gapet måste revisorerna ha i bakhuvudet att det inte bara är klienterna de arbetar för utan att huvuduppgiften är att förse övriga intressenter med information. Så om något inte stämmer måste de stå upp mot klienterna och visa på integritet. Allt behöver inte nödvändigtvis härledas till enskilda revisorer, utan även företagskulturen inom byrån spelar också stor roll. På de fyra stora byråerna finns det en stark kultur och en hierarkisk struktur. Där agerar de nedre nivåerna såsom de blir upplärda och tar efter hur de högre leden beter sig. Därför har ledningen ett viktigt uppdrag att, med hjälp av granskningsystem, incitamentprogram och utvärderingar, forma organisationen på ett sådant vis som stödjer ett etiskt och kompetent handlande.⁵⁷

I Sverige har revisionsbranschen fått stort utrymme eftersom det är branschaktiva som själva är med och skapar de regler och normer som ska följas. Detta sker i så pass stor utsträckning att kritik har uppstått om att branschen inte längre uppfyller sitt syfte, vilket är att bistå intressenter med opartisk och neutral information om företag för att på så vis kvalitetssäkra bolaget. Med tanke på denna kritik verkar det som att ett förväntningsgap har uppstått. Alltså att det finns skillnader i synen på vad omgivningen förväntar sig av revisorer och vad revisorerna faktiskt utför. Det finns en viss diskrepans i synen på vilka skyldigheter revisorer har samt på vilken inriktning revisionen ska ha. Tre exempel på förväntningsgap som kan uppstå mellan revisorer och allmänheten är:

56 SOU 2004:47

57 Copeland (2005)

- Det finns olika förväntningar på hur en revisor ska undersöka samt med vilken grad de kan försäkra intressenterna om att ett företag kan fortleva. Revisorerna menar att de endast rimligen kan anta att företaget fortlever ett år framöver. Intressenterna likställer istället en godkänd revision med att företaget är livskraftigt. De ser det som en slags kvalitetssäkring på att företaget fungerar bra och verksamheten kommer fortlöpa.
- Vidare finns det ett förväntningsgap angående hur långt revisorer ska gå i sin undersökning för att upptäcka fel och oegentligheter i redovisningen. Revisorerna anser inte att det är deras uppgift att hitta fel i redovisningen, utan att de endast ska förmedla ifall redovisningen ger en rättvisande bild eller inte. Detta instämmer inte intressenterna i då de förväntar sig att revisorn ska felsöka och rätta redovisningen.
- Slutligen råder det skiljda meningar om rapporteringen som revisorerna avlägger. Intressenterna finner att revisionsberättelserna oftast är innehållslösa och egentligen inte delger någon nyttig information.⁵⁸

Med anledning till SvD:s och SVT:s kritik genomförde Far under våren 2011 en undersökning av vilket förtroende det fanns för revisorer. De undersökte åsikter hos företagsledare i stora och små bolag, politiker i riksdagen och kommuner samt hos allmänheten. Slutsatsen blev att förtroendet för revisorer är stort och att den negativa mediala kritiken inte ska ha påverkat i särskilt stor utsträckning. De som har en negativ bild av revisorer baserar den oftast på egna erfarenheter, då revisorn exempelvis genomfört en dålig granskning eller tog ut för höga avgifter. Bland företagsledningarna stiger förtroendet för revisorer i större företag. Småföretagare hade fler dåliga erfarenheter av revisorer och litade inte på dem i lika stor utsträckning. Av allmänheten var det cirka 70% av de tillfrågade som hade förtroende för revisorer. Förtroendet var större hos de med en högre utbildningsnivå. Hos politikerna var förtroendet störst, då hela 97% hade en positiv bild av revisorer. De hade också störst personlig erfarenhet av att anlita revisorer och hade även till störst del av de tillfrågade tagit del av den negativa kritiken i media.⁵⁹

3.4 Institutionell teori

Begreppet institutioner blir ibland en beteckning på allt som inte kan förklaras av ekonomiska teorier. Begreppet kan dock bli alldeles för snävt i det fall det endast i samband med institutioner avser formella regler, lagar, förordningar och myndigheter. Vikten av sådana formella institutioner är lätta att överdriva och en illusion skapas om att utveckling kan komma till stånd bara genom att en formell institution uppsätts.⁶⁰

3.4.1 Institutioner

Institutioner kan beskrivas som de spelregler som ställs upp inom ett samhälle vilka anger formerna för mänsklig samverkan. Institutionerna ger struktur åt vardagslivet, minskar osäkerheten och underlättar samspelet mellan människor genom att ange och begränsa antalet val för individen. Institutionerna omfattar alla slags restriktioner som skapas för att forma ett samspel. Dessa kan skapas eller utvecklas och formas efterhand. Ett samhälles regler består delvis av formella, skrivna regler men också av oskrivna uppdräddandenormer

58 Johansson (2005)

59 Undersökning av Far (2011)

60 Gunnarsson Et al. (2008)

som ger stöd till de formella reglerna. En viktig del kring institutionernas funktion är kostnaderna att fastställa regelbrott och bestraffningars stränghet. De kostnader som uppkommer på grund de institutionella ramarna uppstår dels som ett resultat av ramarna och upprätthållandet samt utvecklingen av dessa. Dessutom är de samhälleliga kostnaderna ett resultat av aktörernas agerande i förhållande till ramarna. Aktörerna som verkar i samhället anpassar sina specifika syften som en följd av de möjligheter som existerar och kan utnyttjas inom de befintliga restriktionerna. Det är viktigt att göra en distinktion mellan aktörerna och spelreglerna och förstå att båda perspektiven påverkar samhällets kostnader och funktion.⁶¹

3.4.2 Förändring

Institutioner är skapade av människor och utvecklas och förändras av människor. Institutionernas viktigaste funktion är att minska osäkerheten och skapa stabilitet i samspelet mellan människor. Stabiliteten förhindrar dock inte förändring av dem. Institutionella förändringar kan vara komplicerade då marginella förändringar kan komma ur förändrade regler, ur informella restriktioner, ur olika slags tillsyn eller ur förändrad effektivitet i tillämpning av tillsyn. Dessutom sker ofta förändringarna gradvis och ur flera olika aspekter. Organisationer skapas för att utnyttja möjligheterna som finns inom befintliga regler och när organisationerna utvecklas förändras de institutionerna. Förändringarna bestäms dels av hur kopplingen i förhållandet mellan institutionerna och organisationerna som uppkommit till följd av incitamentsstrukturen som institutionerna åstadkommit. Förändringarna bestäms även av hur återkopplingsprocessen se ut där människor uppfattar och reagerar på förändringar i möjligheterna som erbjuds.⁶²

3.4.3 Informella institutioner

I sociala relationer består den struktur som styr oss till största delen av regler för hur man uppför sig, beteendenormer och konventioner. Dessa informella restriktioner stöds av de formella restriktionerna, vilka sällan är den uppenbara grunden för beslutsfattande i det dagliga samspelet. De informella restriktionerna kommer ur samhälleligt överförd information och ingår i samhällets kultur. Kulturen ger oss grunden att sortera information och fatta beslut. På kort sikt avgör kulturen hur information används och den kan också påverka på vilket sätt de informella restriktionerna blir specifika och hur de tillåts utvecklas. De restriktioner som har kulturella orsaker kommer inte förändras omedelbart som en reaktion på förändring i de formella institutionerna. Spänningar som kan uppstå vid förändringar i de formella reglerna i förhållande till de kvardröjande informella restriktionerna har en stor betydelse för ekonomiers sätt att förändras.⁶³

3.4.4 Formella restriktioner

Det är bara en gradskillnad mellan formella och informella restriktioner. Formella regler kompletterar och ökar effektiviteten i de informella restriktionerna. Formella regler kan införas för att revidera alternativt ersätta informella restriktioner. Till de formella reglerna hör juridiska och politiska regler, ekonomiska regler och kontrakt. Funktionen hos de formella reglerna är att gynna vissa former av byten men öka kostnaden för andra former.⁶⁴

61 North (1997)

62 Ibid

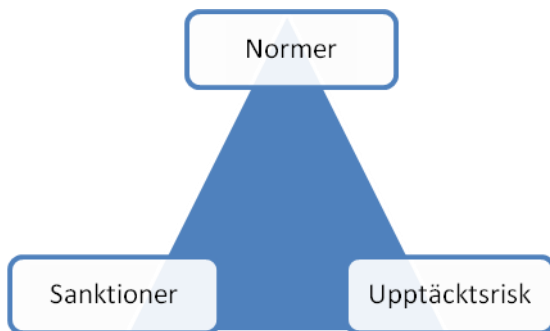
63 Ibid

64 Ibid

Institutionerna är historiska produkter. Historien är vad som betingar den framtida utvecklingen via institutioner varpå utvecklingen i sin tur kommer att omforma samhällets institutioner. Genom ett institutionellt synsätt kan man söka de historiskt betingade orsakerna till att utvecklingen tagit olika vägar. Genom de historiska orsakerna kan man formulera utvecklingsstrategier, som inte bara är teoretiskt konsistenta men också praktiskt genomförbara.⁶⁵

3.4.5 Förtroendetriangeln

Det kan sägas finnas tre faktorer för att institutioner ska vara effektiva och inge förtroende. Det ska finnas tydliga normer för vad som är godtagbart och inte. Dessutom ska det finnas sanktioner som är tillräckligt höga för att man inte ska vilja bryta mot normerna. För att detta ska fungera måste det slutligen finnas en hög risk för att bli upptäckt om normerna bryts. Finns det ingen oro för att bli kontrollerad försvinner också rädslan för sanktionerna.⁶⁶

Figur 3:1⁶⁷

65 Gunnarsson Et al. (2008)

66 SOU 2004:47

67 Baserad på SOU 2004:47, sid. 153

4. Empiri

De empiriska data vi använt bygger på de 813 anmälningar som inkom till RN under 2005-2010. Nedan följer en sammanställning av data i olika tabeller samt tillhörande diskussioner av det som framkom under studien. Fördelningar har gjorts med utgångspunkt i de olika typerna av disciplinära åtgärder, med hänsyn till stora och små byråer, mellan de större byråerna, samt en fördelning som visar fallen över tid. Avsnittet inleds med en kartläggning av konkurrensen på revisionsmarknaden i Sverige.

4.1 Hur konkurrensen ser ut på den svenska revisionsmarknaden

Efter finanskrisen har revisionsbranschen börjat granskas hårdare. EU-kommissionen lanserade under 2010 en så kallad "Grönbok" som kan förändra revisionsbranschen i grunden. Här skrivs att det nu är dags att syna revisionen och lära från krisen. Frågor som kommissionen vill diskutera rör marknadskoncentrationen med "the big four", som står för över 90 procent av marknaden för de noterade bolagen. Denna marknadskoncentration och revisionsbyråernas affärsmodell är frågor som branschen bävar för. EU-kommissionen vill vidta åtgärder för att bryta upp koncentrationen kring "the big four". Man önskar skapa ett läge där det istället finns åtta stora aktörer. En svår fråga är hur det hindras en återgång till fyra igen efter det om det är vad marknaden vill ha.⁶⁸

Marknadsandelar revisionsbranschen (2010):

Under december 2010 fanns det totalt 4 072 kvalificerade revisorer registrerade i Sverige⁶⁹. En uppställning av revisionsbyråernas antal anställda kvalificerade revisorer ger följande genomsnittliga marknadsfördelning mellan byråerna:

Byrå:	Antal kvalificerade revisorer:	% av kvalificerade revisorer, hela marknaden
PwC	835	20,5%
Ernst & Young	573	14,1%
KPMG	460	11,3%
Grant Thornton	229	5,6%
Deloitte	172	4,2%
Mazars SET	101	2,5%
BDO	97	2,4%

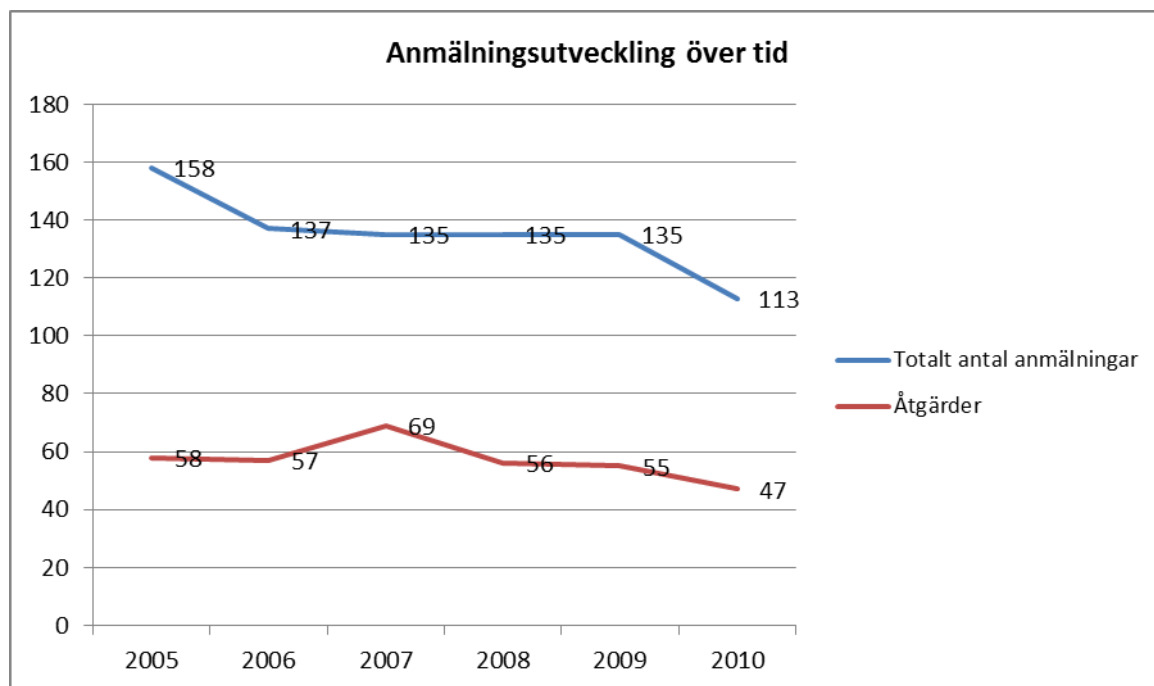
Vilket ger att andelen små byråer på marknaden är cirka 39,4%.

Den sammanställda datan består i totalt 813 hanterade disciplinärenden hos RN under perioden 2005-2010. Av de anmälda fallen under den undersökta perioden, visar en fördelning av totala anmälningar per år, på en relativ jämn nivå av anmälningar över tid. Trenderna visar på en toppnivå av anmälningar under 2005 då 158 fall behandlades. Dock är det under 2007 som antalet disciplinåtgärder är högst med 69 stycken fall. Den lägsta nivån på anmälningar skådas under 2010, då även antalet fall som ledde vidare till åtgärd är lägst med 113, respektive 47 stycken fall.

68 Lennartsson (2010)

69 www.revisorsnamnden.se c)

I diagrammet nedan illustreras genom den övre linjen, det totala antalet anmälningar som årligen inkommit till RN och där beslut fattats under perioden 2005 till och med 2010. Den undre linjen beskriver den årliga utvecklingen av antalet fall som resulterar i disciplinära åtgärder, såsom varningar, erinringar och upphävningar. Differensen linjerna emellan består därmed i beslut som fallit ut som "ingen åtgärd". I framför allt punkten åtgärder under 2010 kan vissa förändringar fortfarande komma att ske i det fall överklaganden av åtgärder kommer att inkomma och beslut omprövas.

Figur: 4:1

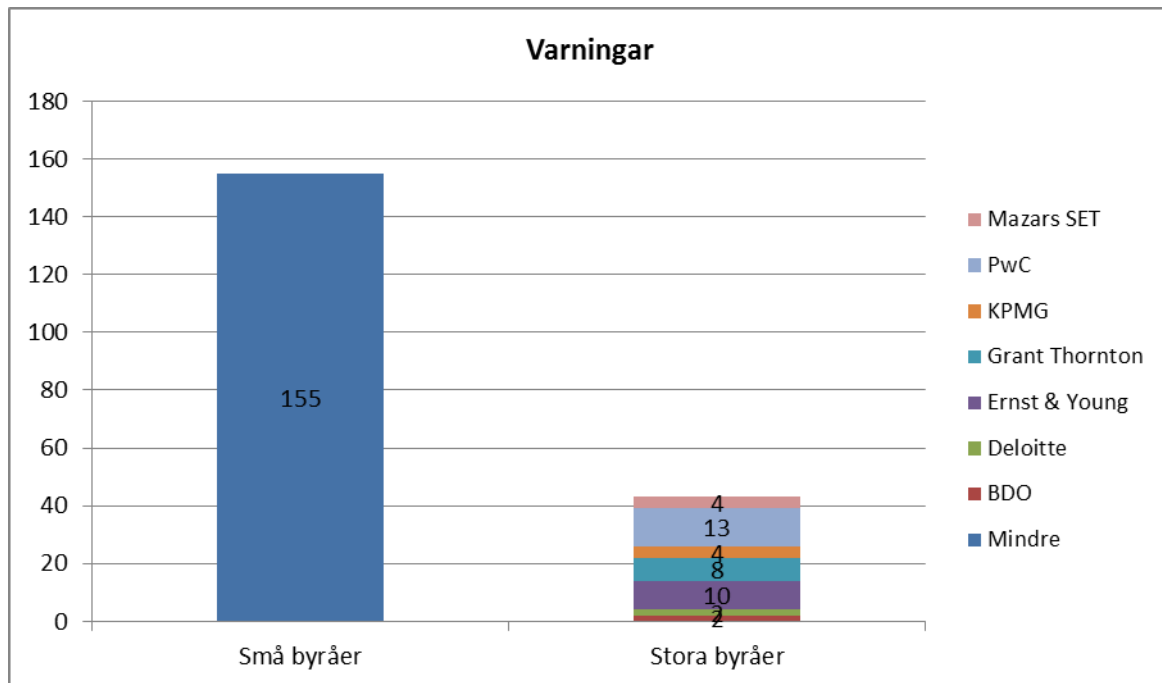
4.2 Varning (198 stycken)

Anledningarna till att revisorer blir varnade är många, men den vanligaste är dock att själva granskningen hos en klient blivit ifrågasatt. Det kan röra allt från meningsskiljaktigheter i värderingar i balansräkningen till att revisorn inte lämnat anmärkningar på specifika händelser i revisionsberättelsen. Skatteverket har även här observerat en mängd frågor som inte tagits upp av revisorerna. Dessutom går det att tyda att medhjälp till bokföringsbrott, efterdaterade revisionsberättelser och jäv i dessa förekommande fall, endast leder till varningar.

Bland de små byråerna är det många varningar som kommer ur underkända kvalitetskontroller från Far och RN:s SUT-verksamhet, vilket uppgår i nästan 37% av fallen. Det är här vi hittade medhjälp till bokföringsbrott och de flesta jäv- och oberoendefrågor. En tredjedel av jäv-/oberoendefrågor återfinns hos de större byråerna. Den vanligaste anledningen till att de större byråerna blir varnade är att olika instanser, exempelvis Riksrevisionen, Finansinspektionen och SKV, ifrågasatt saker som inte tagits upp i revisionsberättelsen, cirka 14%. Bland varningarna förekom det i övrigt inget särskilt hos de större som inte förekom i de mindre byråerna.

I frekvensen av varningar råder det stor obalans där de mindre byråerna förekommer i 79% av fallen. Bland de större är det PwC som förekommer oftast med nästan 6% av varningarna,

men Ernst & Young och Grant Thornton kommer strax efter med 5%, respektive 4%. Diagrammet nedan illustrerar hur fördelningen förhåller sig, mellan de små och stora revisionsbyråerna i fråga om utdelade varningar, sammantaget för den undersökta tidsperioden.

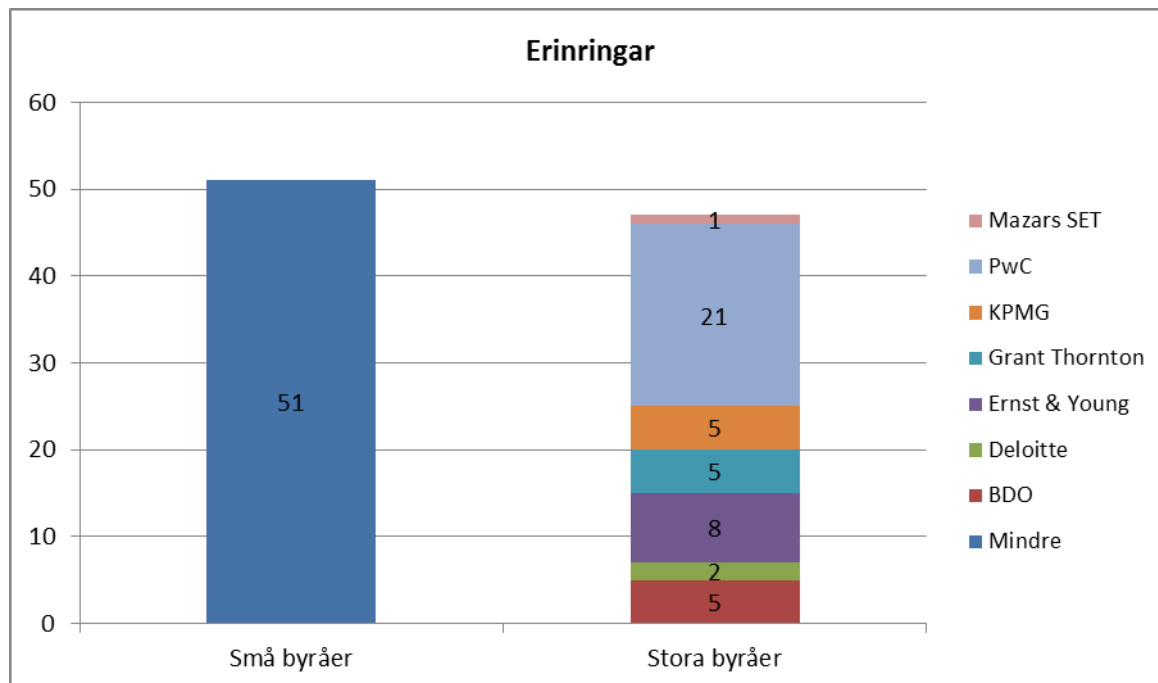
Figur 4:2

4.3 Erinran (98 stycken)

Nästan 37% av de fall som lett till erinran härstammar i att något i revisionen ansetts varit bristfälligt. Det kan exempelvis röra felaktiga värderingar som ger fel bild av verksamheten eller att revisorn frånsatt någon särskilt lag, som den rörande förbjudna lån i aktiebolag. I 9% av fallen har Skatteverket hittat brister under sina granskningar som revisorn inte har tagit i beaktning. I 14% av fallen har revisorn underlåtit att rapportera vissa uppgifter antingen till klienten eller olika myndigheter.

Fördelningen mellan de mindre och större byråerna är ganska jämn, då det totalt sett är nästan lika många erinringar som tillfallit de större som de mindre byråerna. I de mindre byråerna är det många gånger Skatteverket har identifierat brister hos klienter som revisorn själv inte tagit upp. Annars är det anmälaren som ifrågasatt något i granskningen som är den vanligaste orsaken. Anledningar som endast återfinns i de mindre byråerna är exempelvis brister i dokumentationen från revisionen samt att de inte alltid har haft befogenhet att utöva sin tjänst då de inte blivit valda av stämman. De mindre byråerna verkar också motta fler åsikter rörande sina uttagna arvoden, än vad de större har då de i vissa fall fått en erinran som berört oskälighet eller annorlunda beräkningsformler som inte helt överensstämmer med revisorsetiken. Utöver ifrågasatt granskning är det mer försummelse som erinringarna i de större byråerna gäller. Det kan vara försummelse vid förvaring av klientmaterial, att revisionsberättelsen är underskriven utan en färdig årsredovisning och det fanns brister i internkontrollen.

Hos de större är det särskilt PwC som är framträdande genom att ha tilldelats 21% av erinringarna. Näst efter följer Ernst & Young som står för 8%. Det som återfinns i PwC, men inte i de övriga stora byråerna är självgransknings- och vänskapshot och dessutom försummelse i den egna verksamheten. Diagrammet nedan visar fördelningen av totalt antal beslutade erinringar under perioden 2005 till och med 2010.

Figur 4:3

4.4 Upphävande (46 stycken)

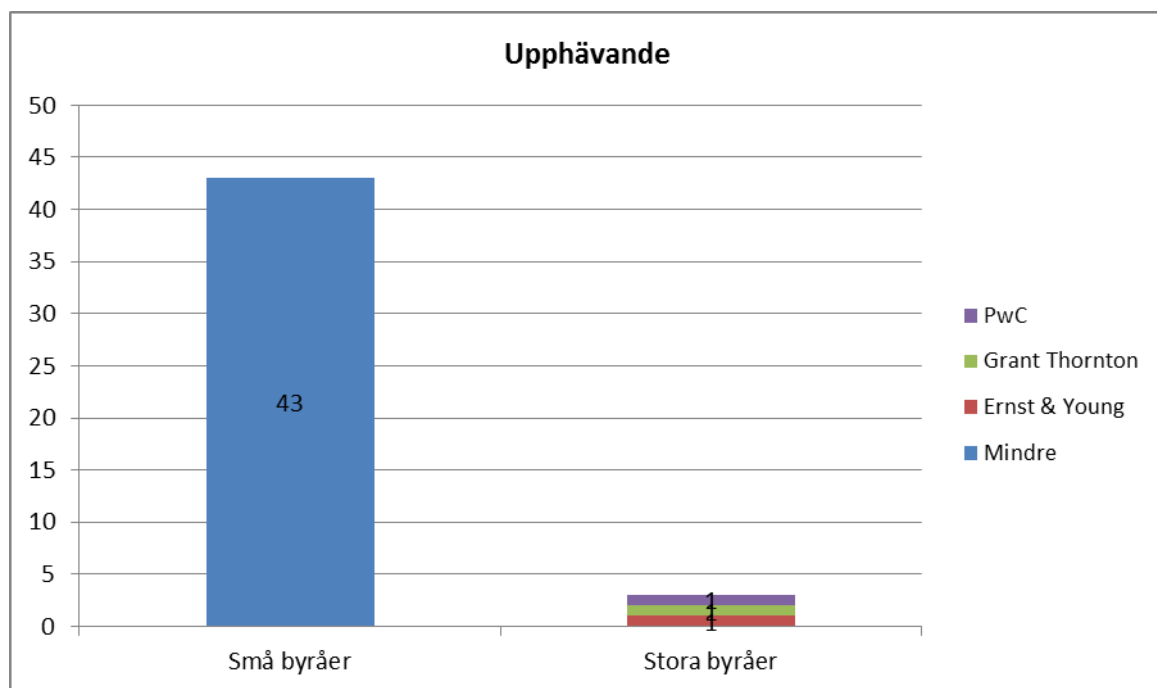
En upphävning av auktorisation kommer främst genom underkända kvalitetskontroller från RN, Far och SUT. Vanligt förekommande anledningar utöver detta är att revisionen eller granskningen ansetts bristande. 40% av alla fall som resulterar i en upphävning, kommer ur RN:s SUT-verksamhet. Knappt en femtedel av anmälningarna kommer från FAR:s granskning av sina medlemmar och en lika stor andel kommer utifrån från klienter som haft anmärkningar på revisorn. Skatteverket står för 15% anmälningarna, RN står för 9% av anmälningarna och de sista 2% är konkursförvaltare som anmält.

Anledningarna till att revisorerna får sin auktorisation upphävd beror till 40% av fallen på en underkänd kvalitetskontroll hos någon utav instanserna SUT, RN eller FAR. Utöver denna anledning härrör 24% av att revisionen och granskning ifrågasatts. Knappt 10% av fallen beror av bristande dokumentation och ett där dokumentationen skapats i efterhand. I en mindre andel fall har revisorer förlorat auktorisationen beroende av hur de inte skött sin egen verksamhet på ett tillfredsställande vis. Anledningarna i dessa fall var att den egna redovisningen inte inlämnats i tid, att egna skatter inte betalats i tid och att det förekom stora brister i den egna redovisningen. I några fall har revisorerna ej besvarat ett givet föreläggande och därigenom förlorat auktorisationen. Ytterligare anledningar till att revisorn döms är på grund av att denne ansetts jävig.

Upphävningensåtgärderna har nästan uteslutande drabbat de små bolagen. Under den undersökta perioden förekommer totalt 47 stycken upphävningar av auktorisationer. Här

förekommer endast ett fall av stora byråer under perioden om man bortser från två ytterligare fall där revisor kopplat till stora byråer inte betalat årsavgiften och därigenom förlorar auktorisationen. Anledningen till anmälningen är att ersättning tagits ut till felaktig beskattning hos Grant Thornton.

Tittar vi på anmälningarna som ger upphov till upphävningar över tiden så förekom 13 fall under 2005, 4 fall under 2006, 10 fall under 2007, 4 fall under 2008, 8 stycken under 2009 samt 7 under 2010. Antalet fall fluktuerar alltså en del mellan åren, men inga påtagliga skillnader i anledningarna till anmälningarna kan utläsas. Diagrammet nedan visar fördelningen av samtliga upphävda auktorisationer under den undersökta tidsperioden mellan små och stora revisionsbyråer.

Figur 4:4

4.5 Ingen åtgärd (471 stycken)

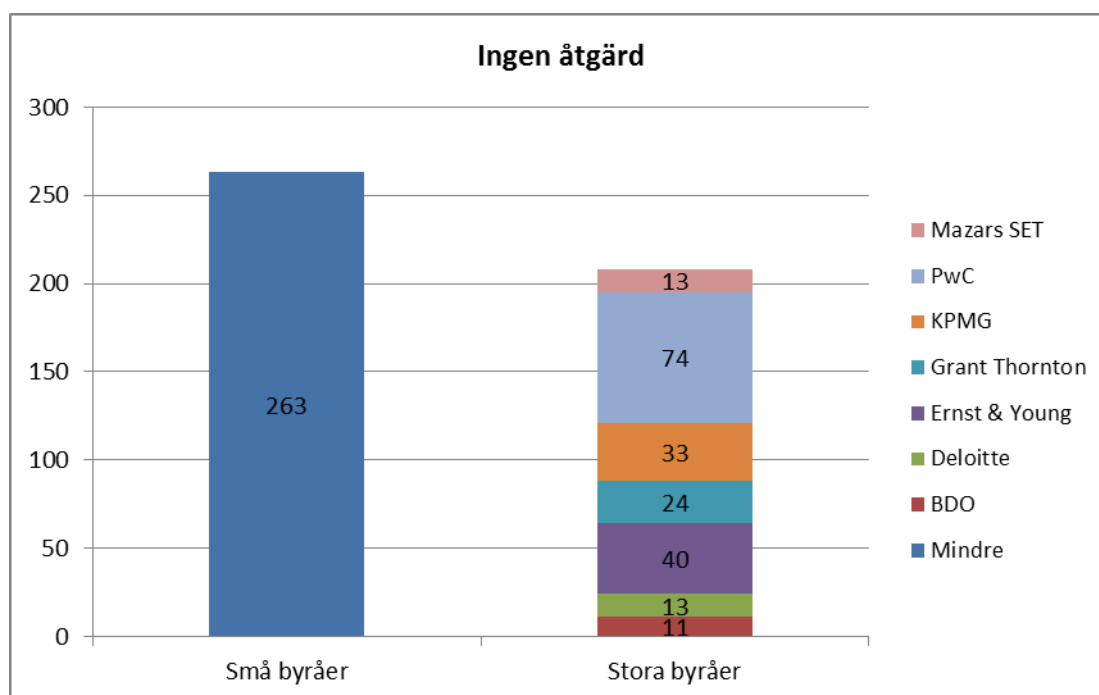
Inom denna kategori utfall är det sammanlagt 471 förekommande fall och de mest förekommande anledningarna till anmälningar i denna kategori är främst brister i utförd revision. Fördelningen mellan de små och de stora byråerna inom denna kategori är relativt jämn. De stora byråerna upptar 46% av utfallen och de små byråerna upptar 54% av utfallen. Fördelningen mellan de stora byråerna skiljer sig en del. PwC står för 15% av utfallen, Ernst & Young för 8%, Grant Thornton för 8%, KPMG för 7%, Deloitte för 3%, Mazars SET för 3% och BDO för 2%.

Anmälarna inom denna kategori totalt sett är till 80% anonyma anmälare som kommit i kontakt med revisorn. Näst efter i storleksordningen är skatteverket som anmält 10% av fallen. RN, Far, deras SUT-verksamhet samt Kronofogdemyndigheten står för den resterande delen av anmälningarna.

Ifrågasatt revision och granskning är den enskilt största anledningen till anmälan inom denna kategori och anledningen står för 55% av fallen rörande de stora bolagen och 51% av fallen

för de små. Uttaget arvode har ifrågasatts i 5% av fallen kopplat till de stora bolagen och 7% av fallen rörande de små bolagen. Ej betald årsavgift står för drygt 10% av fallen hos de stora och hos de små är andelen mindre än 2%. Andelen som underkänts i någon kvalitetskontroll hos FAR, RN eller under SUT-verksamhet är 0 hos de stora bolagen och 9% av fallen för de små. Revisorns oberoende har ifrågasatts i liknande utsträckning hos både de stora och små. Vid några tillfällen har revisorns agerande, tidiga avgång och ovilja att lämna från sig material förelegat som anledning för anmälan, vilka samtliga har förekommit till en något större andel hos de små jämfört med hos de stora.

Bilden nedan illustrerar fördelningen mellan de små och stora byråerna inom utfallskategorin ingen åtgärd för hela perioden 2005-2010. Den individuella fördelningen som tidigare beskrivits mellan de stora byråerna visas i den högra stapeln.

Figur 4:5

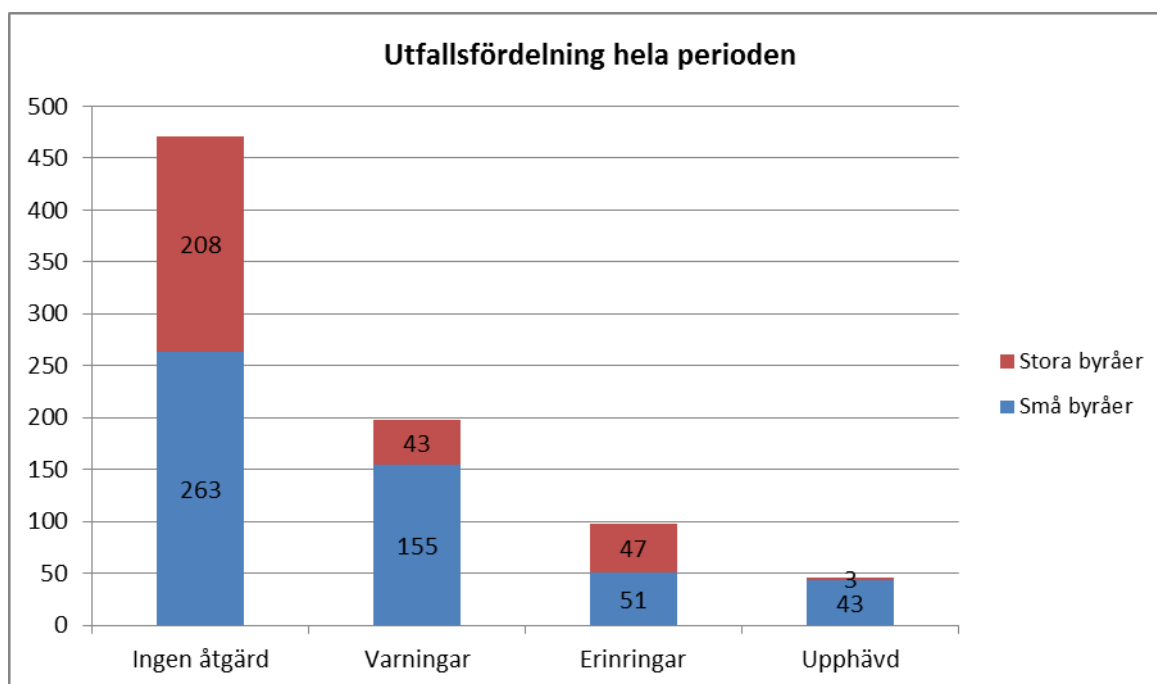
4.6 Fall då hela byråer erhållit åtgärd

Tidigare i teoriavsnittet nämndes det att även hela byråer kan erhålla en disciplinär åtgärd. Vi har valt att lyfta fram de särskilda gånger då så var fallet. Under 2005-2010 var det sex fall då hela byråer anmäls till RN och fått en disciplinär åtgärd. Åtgärderna var erinringar och varningar. Ingen byrå har alltså fått sin registrering upphävd under perioden. Sett till andelen så är det i denna kategori majoriteten stora byråer, då de erhållit fem av sex åtgärder.

År:	Byrå:	Anledning:	Åtgärd:
2005	PwC	Oberoende, vänskapshot	Erinran
2007	Ernst & Young	Resultatbaserade arvoden för rådgivningstjänster	Erinran
2009	PwC	Revisions- och fakturatjänster till samma klient	Erinran
2009	BDO	Oberoende	Erinran
2010	PwC	Överfört från 2009-460 (förfrågan)	Varning
2010	Mindre byrå	Överfört från SUT 2009-1601	Varning

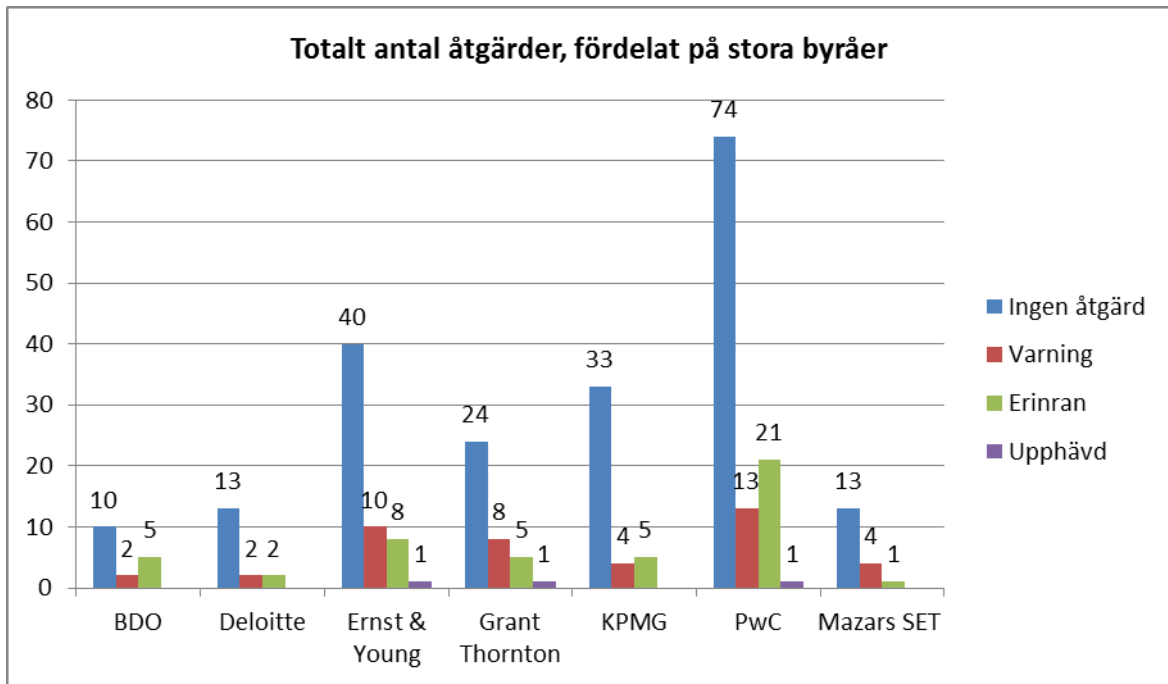
4.7 Sammanfattning

Diagrammet nedan illustrerar frekvensen och fördelningen mellan små och stora byråer utav utdelade åtgärder. Det visas här att ca 42% av anmälningarna leder till någon form av åtgärd. Varningar är den vanligaste åtgärden och därefter minskar frekvensen av utdelade reprimander då påföljden blir allvarligare. Undantaget är att de stora byråerna har erhållit fler erinringar än varningar under perioden. Dessutom ser vi här att de små byråerna står för 63% av det totala antalet anmälningar, samt för 73% av de fall som leder till en åtgärd.

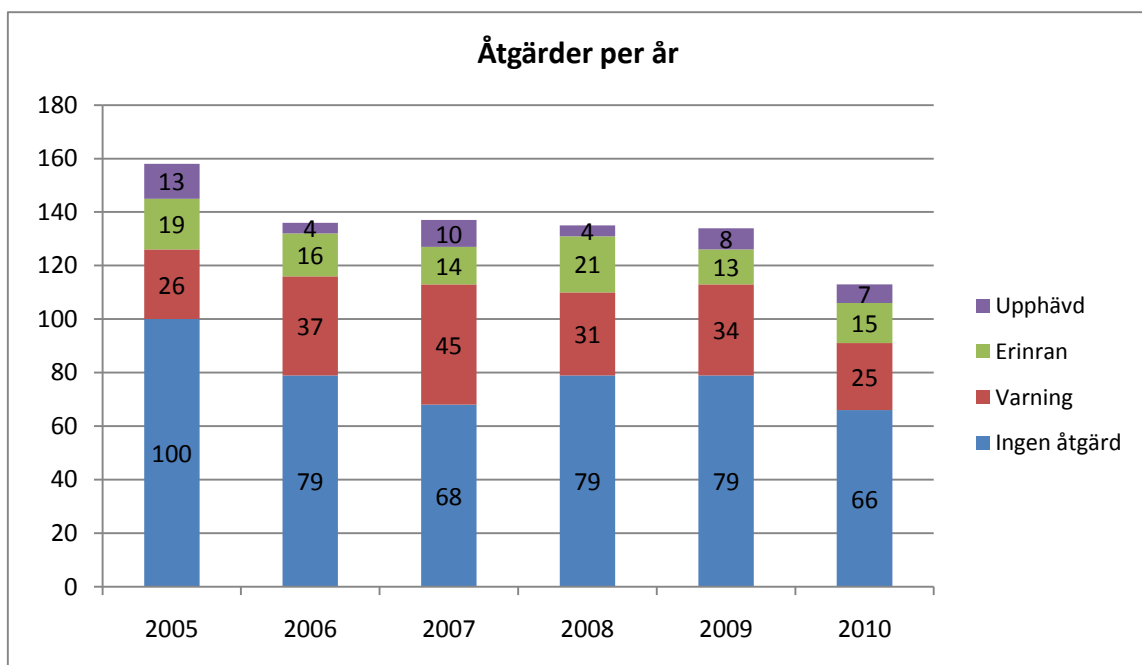
Figur 4:6

Vidare har vi delat upp de olika typerna av åtgärder fördelat hos de stora byråerna för att illustrera fördelningen dem emellan. Det visar sig att PwC har erhållit flest åtgärder, cirka 37% av de stora byråernas totala åtgärder. Ernst & Young står för 20%, Grant Thornton 15%, KPMG 11%, BDO 8%, Mazars SET 5% och Deloitte står för 4%. I tre fall är antalet varningar högre än antalet erinringar, i två fall är förhållandet det omvända och antalet erhållna erinringar högre än antalet varningar. För de resterande två har lika många varningar som erinringar mottagits av organisationens revisorer. Inget tydligt mönster går att utläsa rörande förhållandet mellan utdelade varningar och erinringar ur denna uppställning.

Figur 4:7

Diagrammet nedan illustrerar hur många anmälningar som inkommit under varje år under perioden 2005 till och med 2010. Här visas andelen av de tre olika åtgärder som utdöms för varje anmälan, samt hur många anmälningar som inte ledde till någon åtgärd, fördelat på år. Vi ser att antalet anmälningar ligger på en relativt stadig nivå, om än en något nedåtgående trend. Detsamma gäller fördelningen mellan typen av åtgärder.

Figur 4:8

5. Analys

Följande avsnitt knyter samman de empiriska sammanställningarna med olika aspekter som presenterats tidigare under referensramen. Empirin diskuteras till att börja med utifrån regelverken och därefter viktas sedan datan om efter byråernas marknadsandelar för att ge en möjlighet till jämförelser. Utvecklingen av anmälningstatistiken över tid tas upp och kapitlet avslutas med en diskussion utifrån förtroende för revisorer och RN som granskande institution.

5.1 Regelverken

De lagar som reglerar revisorns arbete är ganska mjukt utformade och hänvisar ofta till "god revisorssed" och "god revisionsed". Begreppen definieras inte mycket närmare mer än att om lagar och standarder följs kommer detta leda till god sed. I RS nämns det att det är omöjligt att skapa förordningar för alla möjliga situationer och att de olika standarderna istället ska ses som riktlinjer. Därmed kan revisorn förstå tankesättet och därefter agera korrekt i nya situationer. RS är alltså de regelverk där det beskrivs mest utförligt hur en revisor bör gå tillväga och att dessa ska följas framgår i både EU:s 8:e direktiv och den svenska lagstiftningen.

De viktigaste grundstenarna för god sed är oberoende, integritet och objektivitet. I den empiriska sammanställningen fann vi en del fall då revisorns oberoende ifrågasattes, vilket härstammade i antingen vänskapshot eller jävsfrågor. Denna typ av problem har uppstått i både de små och större byråerna, dock kan vi se några fler jävsanklagelser hos de små. Oberoendefrågor överlag tillfaller dock båda kategorierna. Den vanligaste anledningen till anmälning var ändå bristfällig granskning eller att rapporteringen till olika intressenter var misskött. Det innebär alltså att revisorerna har bortsett från revisionsstandarderna vilket fått anmälaren att ifrågasätta att revisionen verkligen var rättvisande, eller att de inte erhållit den information de hade rätt till.

Revisorslagen beskrev även att RN har till uppdrag att regelbundet granska olika byråer för att hålla en bra kvalitetsnivå på revisionerna i Sverige. Detta visade sig i det empiriska materialet då en vanlig anledning till anmälning var underkända kvalitetskontroller hos både RN och Far. Även RN:s SUT-verksamhet har varit anledning till anmälning, särskilt hos de små byråerna. Detta är intressant att notera då det hos RN nämns att SUT-verksamheten främst ska vara inriktad på de större byråerna. Dock har vi ingen information om hur stor andel av SUT-verksamheten som faktiskt har utförts på större respektive mindre byråer, det är möjligt att de större oftare blir granskade men att inga brister påträffats. Överlag kunde vi utläsa att det var vanligare att de små byråerna blev anmälda till RN som följd av att de blev underkända i de olika kvalitetskontrollerna. Detta var inte en lika vanlig anledning hos de större byråerna.

I de fall då det rörde sig om regelrätta lagbrott, exempelvis fråga om förbjudna lån i aktieföretag, så är det klienten som blivit anklagad för brottet och revisorn till medhjälp. Att inte upptäcka sådana lagbrott under revisionen kan alltså leda till påföljd från RN. Denna typ av anmälningar är fördelade relativt jämnt på de stora och små byråerna och de vanligaste påföljderna var varning och erinran.

5.2 Disciplinära åtgärder

Gör vi en jämförelse av hur de större och de mindre revisionsbolagens påföljdsstaplar utifrån varje åtgärdskategori förhåller sig till varandra, ser vi enligt figur 4:2 att varningarna tilldelas de mindre revisionsbolagen i 155 fall och endast i 43 fall rörande de större. De mindre byråerna tilldelas alltså varningar drygt tre gånger oftare än de större revisionsbolagen.

Enligt figur 4:3 visas en relativt jämn fördelning av erinringar riktade mot de större och mot de mindre revisionsbyråerna. Här ställer vi oss frågan varför denna typ av åtgärd inte har samma fördelning mellan små och stora byråer som varningarna. De små revisionsbolagen har under undersökningsperioden tilldelats 51 erinringar och 155 varningar. De större bolagen tilldelades 47 erinringar och 43 varningar. Förhållandena mellan de två åtgärdskategorierna, mellan de stora och små revisionsbyråerna liknar alltså inte alls varandra. De större revisionsbolagen har ett mycket liknande antal varningar som erinringar under den undersökta tidsperioden, med förhållandet för de små är ett helt annat. Begår de större revisionsbolagen förhållandevis fler grövre felaktigheter vilka leder till erinran, snarare än de något mindre grova felaktigheter som resulterar i varningar? Eller blir felaktigheterna bedömda hårdare om de kommer från en större revisionsbyrå?

Kategorin av åtgärden upphävande består nästan uteslutande av fall riktade mot de små revisionsbolagen enligt figur 4:4. Då endast ett av fallen hos de stora revisionsbolagen handlar om åtgärder där felaktigheter förelegat, kan risken för att få sin auktorisation eller godkännande upphävd, framstå som nästan obefintlig vid en större byrå. Det ter sig som att de större byråerna inte begår grövre felaktigheter i samma utsträckning och håller sina bedömningar så att ett kritiserat arbete leder till erinran som värsta åtgärd. Ett kompletterande förklaringsätt till att upphävningar inte förekommer särskilt frekvent i större bolag skulle kunna ligga i att de större revisionsorganisationerna har lättare att gå in i en rättsprocess för att överklaga en möjlig upphävning. Detta skulle kunna leda till att anmälan endast resulterar i en erinran istället. För de små revisionsbolagen förekom 43 fall där åtgärden "upphävande" utdömdes. Frekvensen för upphävning i de små revisionsbolagen är relativt likartat antalet erinringar som tilldelas denna kategori revisionsbolag och de var 51 till antalet. Antalet upphävningar i de små revisionsbolagen är anmärkningsvärt högre än vad de är i de större revisionsbolagen, där det som tidigare nämnts endast var två förekommande fall.

Dock kan vi se en stor skillnad i de få fall där hela byrån erhållit en disciplinär åtgärd. I vår undersökning är det endast i ett fall där en mindre byrå förekommer. Det finns däremot fem tillfällen då de större byråerna erhållit disciplinära åtgärder, vilket vi anser är allvaligare än då en enskild revisor anmäls. Baserat på lagtexten verkar det inte vara normalfallet att hela byrån erhåller åtgärd, utan att detta endast sker vid undantagstillfällen. Med tanke på vad de övriga siffrorna visar undrar vi alltså varför de större byråerna procentuellt sett erhåller fler erinringar och förekommer oftast då hela byrån erhåller en disciplinär åtgärd.

5.3 Marknadsandelar

Förs sedan diskussionen vidare genom att förhållandena mellan större och mindre revisionsbyråer kopplas till den andel av marknaden som de besitter, får vi ytterligare en dimension i förhållandena. Detta gjorde vi för att påvisa att marknadsandelen kan ha

effekter på andelen anmälningar som också erhålls. En större marknadsandel borde leda till fler anmälningar då antalet arbetstimmar per byrå är fler, vilket innebär fler möjligheter till att fel uppstår. Enligt vår bedömning har de stora revisionsbyråerna genomsnittligt sett drygt 60% av den totala revisionsmarknaden. Detta förstärker ytterligare den tidigare beskrivna bilden av att anmälningarna riktade mot de mindre revisionsbolagen är mer frekventa än gentemot de större revisionsbolagen. De mindre revisionsbolagen förekommer mer frekvent i statistiken redan innan denna aspekt tas med och genom att de endast har knappt 40% av revisionsmarknaden, så framstår deras åtgärdsfrekvens som än sämre i förhållande till de större revisionsbyråerna.

En jämförelse av totalt antal åtgärder fördelade på de olika större revisionsbolagen enligt figur 4:7, mot hur stora marknadsandelar revisionsbyråerna uppskattningsvis besitter, ger oss en rättvisare fördelning av åtgärderna. Rangordnas de större byråernas revisionsavdelningar i förhållande till varandra storleksmässigt får vi följande storleksfördelning; PwC är störst, därefter i minskande ordningsföljd Ernst & Young, KPMG, Grant Thornton, Deloitte, Mazars SET och minst av de stora BDO.

Rangordnas de större revisionsbolagen enligt frekvens av åtgärder, förekommer bolagen i följande storleksordning; PwC först, därefter Ernst & Young, Grant Thornton, KPMG, BDO, Mazars SET och sist Deloitte. Här följer PwC, Ernst & Young storleksföljden enligt marknadsandelarna, men sen följer en omkastad ordning i fråga om Grant Thornton och KPMG. Även BDO, Mazars SET och Deloitte förekommer här i en annan ordning än i förhållande till sin marknadsandels storlek. För att lättare få en överblick över hur åtgärderna förhåller sig till de olika revisionsbolagens storlek beräknar vi ett förhållande mellan de åtgärder varje större byrå ålagts under vår undersökningsperiod, fördelat på antalet anställda inom revisionsbyråerna under 2010. Nedan följer en tabell med förhållandena mellan byråerna samt hur de små revisionsbolagen förhåller sig till de olika större aktörerna.

Byrå fördelat efter marknadsandel:	Byrå fördelat efter antal åtgärder:	Byrå fördelat efter åtgärder/ antalet kvalificerade revisorer:
PwC 20,5%	PwC 35	BDO 0,07
Ernst & Young 14,1%	Ernst & Young 19	Grant Thornton 0,06
KPMG 11,3%	Grant Thornton 14	Mazars SET 0,05
Grant Thornton 5,6%	KPMG 9	PwC 0,04
Deloitte 4,2%	BDO 7	Ernst & Young 0,03
Mazars SET 2,5%	Mazars Set 5	Deloitte 0,02
BDO 2,4%	Deloitte 4	KPMG 0,02
Små byråer 39,4%	Små byråer 273	Små byråer 0,17

PwC är näst intill dubbelt så stora som KPMG enligt marknadsandelarna men förekommer med 35 åtgärder i förhållande till KPMG:s 9 åtgärder. Ernst & Young ligger relativt mitt emellan PwC och KPMG storleksmässigt och förekommer med 19 åtgärder, även här ungefär mitt emellan PwC och KPMG. Här framstår det som att KPMG som mycket framgångsrika rörande sin förekomst i åtgärdsstatistiken genom det framräknade förhållandet mellan summerade åtgärder fördelat på antal anställda inom revisionsområdet. I förhållande till alla de andra revisionsbolagen har KPMG fått det lägsta förhållandet på 0,02 antal åtgärder per

kvalificerad revisor, tätt följt av Deloitte. Ernst & Young har det tredje lägsta förhållandet på drygt 0,03 följt av PwC på 0,04 och därefter Mazars SET på nästan 0,05. Grant Thornton har ett förhållande på 0,06 och det högsta förhållandet mellan de större revisionsbolagen står BDO för på drygt 0,07 antal åtgärder per kvalificerad revisor. Det ser alltså ut som att det en relativt stor spridning de större revisionsbolagen emellan, rörande hur dessa förekommer i åtgärdsstatistiken. Några framstår som mer framgångsrika i sitt arbete och drabbas därigenom inte av RN:s åtgärder i lika stor utsträckning som andra. Det är möjligt att vissa revisionsbolag arbetar hårdare med att försöka hålla antalet anmälningar mot byrån på en låg nivå medan andra kanske inte lägger lika stor vikt vid att försöka påverka anmälningsantalet. Det finns inget enkelt mönster att se i vilka av revisionsbolagen som har en låg eller hög andel åtgärder i förhållande till antal anställda. Det ter sig inte vara något tydligt samband mellan storlek och andel åtgärder, inom de större revisionsbyråerna.

Går vi sedan vidare till att jämföra de större revisionsbolagen som helhet till hur de förhåller sig till de små revisionsbolagen så ser vi att förhållandet ligger på en helt annan och mycket sämre nivå. De små bolagens förhållande mellan totala åtgärder och hur många aktiva som verkar inom revisionsområdet ligger på 0,17 stycken, vilket är en helt annan nivå än för de större revisionsbolagen. Det framstår här tydligt att det riktas mycket fler åtgärder mot de mindre revisionsbolagen än mot de större.

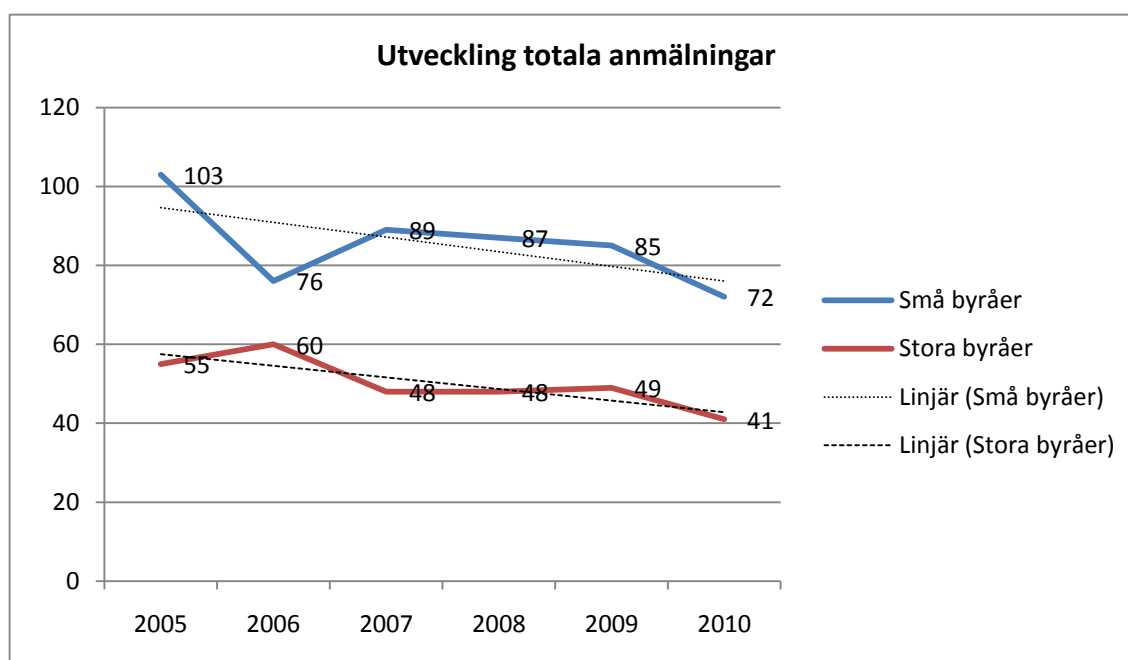
5.4 Trender

Förtroendekommissionen tillsattes för att öka förtroendet för revisorsbranschen i Sverige. Ett led i detta arbete var att förstärka granskningsorganens befogenheter och förbättra de regelverk som styr revisionen. Detta är märkbart i bland annat revisorslagen där nya förändringar infördes under 2009 angående granskningen av revisionsbyråer. Då antalet anmälningar och disciplinära åtgärder har minskat under de senaste åren kan en av anledningarna vara att förtroendekommissionen lyckades med sitt arbete. Den nedåtgående frekvensen kan tyda på att staten har tagit sitt ansvar och satt upp bättre riktlinjer och framställt effektivare verktyg som behövs för att öka förtroendet för branschen. Dock nämndes även under teoriavsnittet att det fanns två sidor av saken, där det inte räcker med att staten grundlägger med rätt förutsättningar och ramar, utan att även revisionsbyråerna som agerar inom de uppsatta ramarna, måste ta sitt ansvar för att förtroende ska upprätthållas.

Genom en uppdelning av antalet anmälningar mot stora och små byråer över tid kan vi utläsa hur trenden har utvecklats och om det skett någon förändring i revisorernas beteende. I figur 5:1 nedan, illustreras vad som kan ses som ett typ av lärande inom hela revisionsmarknaden, då antalet anmälningar har minskat regelbundet. Antalet anmälningar sjunker både för de stora och små revisionsbolagen över tiden. Lärandet sker relativt jämnt inom både de stora och de små revisionsbolagen om än möjligen en marginellt brantare lärande- kurva kan ses hos de mindre revisionsbolagen. Denna jämna nedgång inom både de stora och de små revisionsbyråerna talar möjligen för att det är en allmän förändringstrend på gång. Löpande över åren har institutionerna rörande revisionsarbetet utvecklats och blivit tydligare för revisorerna. De tydligare restriktionerna minskar osäkerheten och underlättar situationsbedömningar för revisorerna i sitt arbete. Upptredandenormerna som stöttar de formella institutionerna verkar även de ha förändrats över tiden. Utrymmena som finns för företag rörande vissa redovisningsbeslut kommer i vissa fall alltid att utnyttjas vilket kommer

att resultera i svårare bedömningar för revisorerna att beakta och handla efter i sin revidering. Eftersom att seden ständigt utvecklas krävs det hela tiden att revisorerna håller sig välinformerade om vad seden säger och tillåter vid tillfället. Bedömningar inom gråzoner kommer alltid att vara svårare och innebära ett större riskmoment. De senaste åren har den mediala debatten haft revisorsyrket på tapeten relativt frekvent. Denna genomlysning har fått branschen som helhet bli tvungna att börja försöka omarbete sitt förhållningssätt och förändra sitt agerande. De större revisionsbolagen har varit hårdast utsatta för det mediala trycket men det syns tydligt att även de små revisionsbyråerna utvecklas i samma nedåtgående riktning rörande antal anmälningar som riktas mot dem. Så någon tydlig kulturskillnad mellan de större och mindre revisionsbyråerna går inte att utläsa, i detta hänseende.

Antalet åtgärder har gått ned relativt mycket för både de stora och de små byråerna mellan mätpunkterna 2009 och 2010. Under denna period har media diskuterat revisorernas arbete mycket intensivt och eventuellt kan detta ha genomlyst branschen så pass att en kulturförändring skulle ha kunnat komma till stånd. Dock är detta helt klart för tidigt att anta utifrån vår statistik, utan kommer att visa sig då ytterligare ett par år har passerat och nya mätvärden kommit till.

Figur 5:1

Det har förklarats att, förutom individens eget agerande, så spelar kulturen stor roll för etiskt handlande i revisionsbranschen. De största revisionsbyråerna har en stark företagskultur och en hierarkisk organisationsstruktur där lärande är en grundsten. De nedre skikten i organisationen agerar utefter det som de övre skikten bestämmer och lär ut. Då utfallet i vår undersökning visade att de mindre byråerna har en så pass stor procentuell andel av anmälningarna och en ännu större andel av de disciplinära åtgärderna, trots den mindre marknadsandelen, ställer vi oss frågan om det finns någon grund i organisationsstrukturen. Här upplever vi att det kan finnas en fördel i de stora byråernas starka och välförankrade

företagskultur där allt är reglerat och att det kan vara en anledning till att de inte har brister i lika stor utsträckning som de mindre byråerna. Organisationsstrukturen kan leda till en bättre internkontroll och att de har ett större skyddsnät att vända sig till då det uppstår frågor. I en mindre byrå är kompetensen mer begränsad till ett fåtal personer och det finns då risk för självgranskning och en mer partisk bedömning då det finns färre kollegor som kan bistå varandra.

5.5 Förtroende för RN

En faktor som har debatterats som i vissa fall anses leda till minskat förtroende för RN är att så många branschaktiva sitter i nämnden och att de även är med och framställer de normer som ska efterföljas. Anledningen till att detta kan anses påverka förtroendet är att det skapas ett förväntningsgap mellan revisionsbranschen och klienterna. Då det är branschen själv som medverkar till normgivning och även sköter granskningen kan de menas tappa klienternas perspektiv och åsikter. Överensstämmer inte klienternas förväntningar med det som revisorerna faktiskt framställer minskas förtroendet för branschen. Därmed är det positivt för RN och Far att ta i beaktning vad utomstående förväntar sig och anpassar normer efter det. Då kan revisorernas arbete matcha klienternas förväntningar bättre.

Grunden till förtroende för en institution exempelvis i form av RN, är enligt förtroendekommissionen triangeln med normer, sanktioner och risken för att bli upptäckt.

- Det finns tydliga normer för revisorer att följa. Det finns många instanser som har skapat riktlinjer och bestämmelser, och de överlappar alla varandra och leder mot samma mål; god revisorssed. Därmed borde det finnas få frågetecken i vad just normerna säger, och det borde vara relativt enkelt för revisorerna att följa dem. Det som kan vara bristen i de normer som finns är ovanstående diskussion angående klienternas perspektiv.
- Sanktionerna som utdelas till följd av att normerna inte efterföljts är tydliga med varningar, erinringar och upphävningar. Frågan är dock om detta är tillräckligt? Att erhålla en varning eller erinran är mest en symbol som visar att revisorn har gjort ett misstag. Det sker dock ingen vidare påföljd. I bakgrunden kunde vi läsa att en varning eller erinran inte var eftersträvanvärt hos revisorerna, att de själva såg det som ett misslyckande. Alltså beror den största effekten av dessa åtgärder på klienternas syn. Då de anser att en varning eller en erinran är problematiskt och inte vill anställa en revisor som erhållit det är sanktionen effektiv. Om det däremot inte framgår att revisorn har erhållit en sådan sanktion har den heller ingen större inverkan på klientens förtroende. Upphävande är mest effektivt då en revisor/byrå inte längre får fortsätta sin verksamhet om tillståndet är indraget.
- Risken att bli upptäckt vid regelbrott framstår som stor. Både RN och Far utför egna kvalitetskontroller och andra anonyma anmälare anmäler också problem frekvent. Då cirka hälften av alla anmälningar leder till disciplinär åtgärd verkar det också som att risken för att bli upptäckt och därmed erhålla en sanktion är allmänt känd.

Summeringen av dessa tre punkter blir att det från revisorernas sida borde finnas ett förtroende för RN som institution. De är medvetna om normerna, de respekterar påföljderna och de blir upptäckta. Det kan däremot finnas brister i förtroendet hos klienterna och andra intressenter. Då det finns ett förväntningsgap angående normerna och i det fall då de inte anser sanktionerna vara tillräckliga kan detta leda till en syn på att RN är otillräcklig. Far:s

undersökning visar dock att förtroendet för revisorer är stort, både hos allmänheten och företagsledningar.

Om det föreligger problem i förtroendet för RN kan en möjlig anledning vara att revisorerna själva har så stort inflytande i nämnden. Det är dock inte säkert att problemet ligger i att de stora byråerna är överrepresenterade. Med det empiriska utfallet i åtanke så verkar det som att de större byråerna är stabilare och har bättre system då de inte erhåller lika mycket varningar procentuellt sett och knappt har några upphävningar alls under perioden 2005-2010. Detta tyder på att de har bättre säkerhetssystem och då de också har större klienter och är drivande inom branschen är det logiskt att de är representanter i RN. De större byråerna besitter troligen större samlad kunskap och då de har störst marknadsandelar känns de ganska självklara som alternativ då det behövs branschkunskap. Då de även har störst marknadsandelar borde nya regler och förändringar påverka de stora byråerna i större utsträckning, vilket även det talar för dem som representanter. Det har dock riktats kritik mot att detta leder till jäv i RN och att de stora byråernas representation i Tillsynsnämnden också är anledningen till att de inte erhåller disciplinära åtgärder i samma utsträckning som de mindre. Utfallet av erinringar visar dock annorlunda, då de större byråerna erhåller en större andel erinringar än varningar. Fördelningen är att de stora har erhållit cirka 22% av varningarna och 48% av erinringarna. Detta kan tolkas som att då de stora begår något fel får de en allvarligare påföljd vilket talar emot att de skulle vara jäviga i sin representation i RN.

6. Slutsats

Utifrån analysen presenteras genom detta avsnitt studiens huvudsakliga slutsatser. Olika möjliga faktorer som bidragit till det empiriska utfallet behandlas. Dessutom diskuterar vi förtroendet för RN samt vår egen syn på stora och små byråer. Även diskussionen kring de stora byråernas representation i RN behandlas.

Genom den påvisade strukturen av anmälningar och åtgärder som utdelats under den valda undersökningsperioden, tydliggörs skillnader i hur de stora revisionsbyråerna kontra de små revisionsbyråerna kan anses följa givna regelverk samt sina klienters förväntningar. De stora revisionsbyråerna framstår framgångsrikare i förhållande till de små, i fråga om att leva upp till förväntningar utifrån granskande parter och klienter, då åtgärderna riktade mot de stora är betydligt färre. Inom kategorin stora revisionsbyråer ligger inte alla de stora på riktigt samma åtgärdsfrekvenser, utan en viss spridning mellan byråerna förekommer. De som sticker ut som minst framgångsrika är de mindre byråerna, som ligger på en helt egen nivå av antal åtgärder från RN. Både de stora och små revisionsbyråerna följer en liknande nedåtgående trend vad gäller anmälningar hos RN, men utgår från en varsin nivå. Här syns inga tydliga skillnader i trenden mellan de båda, vilket tyder på att branschen som helhet påverkas av någon form av förändring. Delvis kan förändringen bero på de successiva förtydliganden som utvecklas inom institutionerna, men även tack vare en förändrad kultur och inställning inom professionen.

Vad kan då anledningen vara till att de större byråerna har en lägre utgångspunkt i både antalet anmälningar och antalet åtgärder? Enligt en mindre svensk studie, som studerat svenska revisorers förmåga att föra ett etiskt resonemang, kommer författarna i slutsatsen fram till att det finns en liten skillnad mellan hur revisorer på stora respektive små revisionsbyråer för ett etiskt resonemang. Revisorerna från de mindre revisionsbyråerna hade en något högre förmåga att resonera etiskt korrekt. Dock kunde inte skillnaden säkerställas som signifikant.⁷⁰ Enligt vår studies resultat skulle vi tro att fallet rörande etiskt resonemang skulle vara det omvända och att det skulle förekomma brister i mindre byråers etiska resonemang, vilket i sin tur leder till bristfälligt arbete och anmälningar till RN. Om det nu stämmer att mindre byråer inte alls brister i det etiska resonemanget jämfört med de större, torde det alltså finnas en annan förklaring till resultatet i vår studie.

En möjlig förklaring skulle delvis kunna ligga i strukturen organisationerna är uppbyggda utifrån. I de större byråerna finns det fler anställda och den hierarkiska organisationsstrukturen kan leda till att fler bidrar till den interna granskningen. Det torde kunna säkerställa informations korrekthet och rimlighet på ett mer framgångsrikt sätt i förhållande till mindre byråer där strukturen inte är den samma. Kanske leder detta till att klienterna får ett större förtroende för de större revisionsbyråerna och därför ifrågasätter deras handlande mindre frekvent än hos en mindre revisionsbyrå, då meningsskiljaktigheter uppstår. Att det därigenom inkommer något färre anmälningar mot de större byråerna. Dessutom har de större byråerna andra förutsättningar att skapa egna policies och interna regelverk. Då de är så pass stora organisationer är det av större vikt att dokumentera dessa och kommunicera dem genom organisationen, något som mindre byråer kanske har mindre möjligheter till.

70 Lundell & Holmström (2004)

En studie utförd i USA visar också på detta resonemang. Där finns det en granskningskommitté (Public Company Accounting Oversight Board) med uppdrag att utvärdera revisionsbyråernas arbete. De delar upp felen som kan förekomma i antingen brister i revisionen eller i den interna kvalitetskontrollen. Författarna har summerat granskningskommitténs resultat och har dragit slutsatsen att det i de mindre byråerna föreligger problem i kvalitetskontrollerna och att det är därför de råkar ut för fler felaktigheter än vad större byråer gör. Därmed är det inte sagt att mindre byråer skulle genomföra en sämre revision än vad stora byråer gör.⁷¹

Vi ser inga tecken på att de stora revisionsbyråernas engagemang inom RN skulle ge dem fördelar som återspeglas i hur frekvent byråerna blir anmälda eller ålagda åtgärder. För att arbeta fram den bästa seden känns det rimligt att det är kompetenta personer som är ute och arbetar i verkligheten som faktiskt är med och diskuterar den fortsatta utvecklingen av seden. Därav känns det rimligt att personer med kopplingar till de större byråerna, som dels hanterar större klienter och dels påverkas i större grad av förändringar, är delaktiga i diskussionerna och i RN:s arbete. Därmed får utvecklingen av revisionsleden verklighetsförankring och kunskap från de erfarna som ligger i framkant i branschen. RN:s arbete framstår som framgångsrikt i hur den uppsökande granskningen fungerar. Den nedåtgående trenden som uppvisas utav ett sjunkande antal anmälningar skulle kunna vittna om att RN:s arbete faktiskt är framgångsrikt och att revisorernas arbete med tiden sköts allt bättre. Så länge utvecklingen följer en nedåtgående trend av antal anmälningar verkar åtgärdssystemet effektivt, trots att de utdelade åtgärderna verkar vara tämligen lindriga för den enskilde kritiserade revisorn. Det kanske är tillräckligt effektivt att kulturen inom professionen inte vill se att branschens spelare blir kritiserade för sitt arbete.

Möjligtvis kan det vara så att sanktionerna har en större vikt för revisorerna själva än vad de har för utomstående. Detta skulle kunna vara en grund till den mediala kritiken då sanktionerna inte framstår som särskilt allvarliga. Den empiriska datan tyder dock på att de faktiskt är effektiva, då trenden gällande anmälningar är nedåtgående och även undersökningen gjord av Far tyder på att marknaden idag har stort förtroende för revisorerna i Sverige. Det som talar mot de större byråerna är att de till synes erhåller allvarligare sanktioner, vilket kan bero på att när de väl begår misstag så är de grövre. Till skillnad mot de mindre byråerna som mer frekvent begår misstag, men av en mildare grad. Dessutom är det de stora byråerna som begår sådana fel som leder till att hela byrån erhåller åtgärd. Personligen upplever vi dock att skillnaden i antalet anmälningar och disciplinära åtgärder riktade mot de stora respektive små revisionsaktörerna är så pass tydliga att vårt eget förtroende för de stora byråerna ökat markant genom denna kartläggning.

71 Hermanson & Houston (2008)

7. Källförteckning

Böcker:

- Bryman, A. & Bell, E. (2003) *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Liber ekonomi. Malmö
- Gunnarsson, C. Et al. (2008) *Tillväxt, stagnation, kaos*. SNS Förlag. Stockholm
- Ghauri, P. & Grønhaug, K. (2005) *Research Methods in Business Studies*. Pearson Education. Harlow
- Johansson, S. E. et al. (2005) *Uppdrag revision: revisionsprofessionen i takt med förväntningarna?* (Öhman) SNS förlag. Stockholm
- Lundell, K. & Holmström, T. (2004) *Etik hos revisorer - En pilotstudie över svenska auktoriserade revisorers förmåga till etiskt resonemang*. Göteborgs universitet. Företagsekonomiska institutionen
- North, D. C. (1997) *Instutionerna, tillväxten och välståndet*. SNS Förlag. Stockholm
- Patel, R. & Davidson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Studentlitteratur. Lund
- Toffler, B. L. (2003) *Final accounting: Ambition, Greed and The fall of Arthur Andersen*. Broadway Books. New York.
- Samlingsvolymen 2010, revision*. FAR SRS Förlag. Stockholm

Artiklar:

- Bursell, J. & Neurath, C. (2010)
- a) *Revisorernas löner höjs trots varning*. SvD.se. 27 oktober 2010
 - b) *Revisorerna måste göra läxan*. SvD.se 13 november 2010
 - c) *Norman lär inte vara nöjd*. SvD.se 11 februari 2011
- Copeland, J. E. (2005) *Ethics as an Imperative*. Accounting Horizons. Mars 2005, Vol. 19, No. 1, p. 35-43
- Giroux, G. (2008) *What went wrong? Accounting fraud and lessons from the recent scandals*. Social Research. Vinter 2008, Vol. 75, No. 4, p1205-1238
- Hermanson, D. R. & Houston, R.W. (2008) *Quality Control Defects Revealed in Smaller Firms' PCAOB Inspection Report*. CPA Journal. December 2008, Vol. 78, No. 12, p36-39
- Lennartsson, R. (2010) *Noteringar: EU vill stöpa om revisorsrollen*. Balans nr 11
- Orin, R. M. (2008) *Ethical Guidance and Constraint Under the Sarbanes-Oxley Act of 2002*. Journal of accounting, auditing & finance. Vinter 2008, Vol. 23, No. 1, p. 141-171
- Rognerud, K. & Christensson, E. (2010) *Revisionsbranschen påverkar disciplindomar*. Svt.se. 21 November 2010

Rapporter:

ECON-rapport 2007-097 *Den samhällsekonomiska nyttan av revision*. Tillgänglig på:
<http://www.fsr.dk/~media/D7206F7A751A4FB6A439E58C41BE7FA1.ashx> Besökt 2011-05-26

Strömberg, P. (2010) *RN:s yttranden*. Tillgänglig på:
http://www.revisorsnamnden.se/rn/yttranden_mm/svenska_dagbladets_och_svt_rapports_granskning_av_revisorsnamnden_en_kommentar.html Besökt 2011-05-26

Undersökning av Far (2011) *Förtroendet för revisorer*. Tillgänglig på:
www.far.se/pls/portal/docs/PAGE/FAR_2010/PRESS/RAPPORTER/FORTROENDEUNDERSOKNINGEN.PDF Besökt 2011-05-26

Offentligt tryck:

Europaparlamentets och Rådets direktiv 2006/43/EG

Förordning (1995:665) Om revisorer

Proposition 2008/09:135 Revisionsutskott m.m.

Revisionslag (1999:1079)

Revisorslag (2001:883)

RS 200, mål och generella principer för en revision

RS 240, oegentligheter och fel

SOU 2004:47 Näringslivet och förtroendet

SOU 2008:32 Avskaffande av revisionsplikten för små bolag

Svensk kod för bolagsstyrning (2010)

Internetkällor:

www.allabolag.se

a) <http://allabolag.se/what/revision/xo/6> Besökt 2011-05-03

b) <http://allabolag.se/what/revision/xo/7> Besökt 2011-05-03

www.bdo.se

www.bdo.se/om-oss/historia Besökt 2011-05-03

www.deloitte.se

www.deloitte.com/view/sv_SE/se/om-oss/index.htm Besökt 2011-05-03

www.far.se

a) www.far.se/portal/page?_pageid=114,340195&_dad=portal&_schema=PORTAL Besökt 2011-05-30

b) www.far.se/pls/portal/docs/PAGE/FAR_2010/BRANSCHEN/BRANSCHETIK/ETIKR01.PDF Besökt 2011-05-30

www.grantthornton.se

www.grantthornton.se/Om-oss/Grant-och-Thornton/ Besökt 2011-05-03

www.revisorsnamnden.se

- a) www.revisorsnamnden.se/rn/showdocument/documents/statistik/lopande/statistik_110502.pdf Besökt 2011-05-30
- b) www.revisorsnamnden.se/rn/om_rn_4706.html Besökt 2011-05-30
- c) www.revisorsnamnden.se/rn/showdocument/documents/statistik/lopande/statistik_101201.pdf Besökt 2001-05-30

www.pwc.se

www.pwc.com/se/sv/om-oss/historik.jhtml Besökt 2011-05-03

www.mazars.se

www.mazars.se/Global/Dokument/Startsida/PM%20Mazars%20SET%20sv%20.pdf
Besökt 2011-05-03